

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
CERCĂȚĂRII
ȘI SPORTULUI

OIPOSDRU

UNITATEA EXECUTIVĂ PENTRU
FINANȚAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI
SUPERIOR, A CERCĂȚĂRII,
DEZVOLTĂRII ȘI INOVĂRII

CARTEA VERDE

Spre calitate și
leadership în
învățământul superior
din România în 2015

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Investește în
OAMENI

Calitate și Leadership
pentru Învățământul Superior Românesc

Proiecte strategice
pentru Învățământul Superior

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013

Cuvânt înainte

Proiectul strategic „Calitate și leadership pentru învățământul superior românesc” este parte integrantă din cel de-al doilea ciclu de transformare structurală în învățământul universitar, după un prim ciclu care a început în anii '90 și s-a încheiat la mijlocul deceniului trecut printr-o aliniere la practicile europene din domeniu.

Proiectul demarat în 2009 a condus la elaborarea Viziunii „Învățământul superior din România în 2025”, dezvoltată ca rezultat al unui dialog extins privind rolul și viitorul universităților într-o economie a cunoașterii și o societate a creativității.

Cartea Verde, urmând procedura europeană de consultări, propune un set de măsuri concrete de transformare, gândite să acopere un interval de timp mediu (2011-2015) și să poată fi implementate imediat.

Paginile Cărții Verzi condensează expertiza acumulată de-a lungul unui demers sistematic de colectare de cunoaștere și de consultare cu actorii cheie ai învățământului superior cu privire la viitorul acestuia din urmă. Elaborarea propunerilor de politici publice a presupus interacțiunea structurată cu 60 de experți într-un dialog față în față și cu nu mai puțin de 600 de reprezentanți ai mediilor interesate într-un dialog online. Întregul proces a beneficiat de susținerea permanentă a *Grupului de Experți de Nivel Înalt* compus din arhitecți ai reformelor universitare românești din ultimele doua decenii și reprezentanți ai mediului de afaceri.

Document integrativ al consultărilor, Cartea Verde păstrează deschise o serie de puncte cheie la nivelul propunerilor avansate, pe care vă invităm să le comentați. Răspunsurile dumneavoastră la întrebările lansate, comentariile generale sau chiar documentele de poziție propuse ne vor ajuta la asamblarea Cărții Albe a învățământului superior românesc, ce va fi lansată la finele anului 2011.

Vă invităm la dialog!

Prof. Adrian CURAJ

Director proiect „Calitate și leadership pentru învățământul superior românesc”

Cuprins

Rezumat	6
Introducere.....	8
Învățământul superior din România astăzi.....	10
Direcții de transformare.....	16
I. Personalizare și diversitate.....	16
II. Transformare prin asumarea responsabilității instituționale	25
III. Adecvarea instituțiilor la misiunea pe care și-o asumă.....	31
De la recomandări la fapte: un scenariu posibil.....	37
Anexa 1 Prezentare generală a modificărilor introduse de Legea Educației Naționale Nr. 1/ 2011	41
Anexa 2 Glosar de termeni	45
Anexa 3 Lista acronimelor.....	48

Rezumat

Viziunea privind învățământul superior în 2025 și Cartea Verde, care o însoțește și detaliază propunerile de acțiune, au ca obiectiv fundamental promovarea calității învățământului și a cercetării universitare și, în acest scop, susținerea unui leadership autentic atât în interiorul universităților, cât și la nivelul sistemului de învățământ superior.

Documentul de față – Cartea Verde – propune o serie de obiective și direcții de acțiune și transformare (cu orizont de timp 2015), menite să avanseze obiectivele mai generale ale Viziunii.

Cartea Verde are în centrul său trei direcții de transformare, cu recomandări asociate, completate de o secțiune introductivă, o schiță de plan de implementare și de o serie de anexe.

Descrierea stării actuale a învățământului superior identifică o serie de puncte cheie în privința cărora intervenția imediată poate produce efecte pozitive. Printre acestea se numără rata scăzută de absolvire a programelor de studii, participarea extrem de redusă la programele de formare continuă, subfinanțarea învățământului superior, fragmentarea sistemului de specializări universitare și relevanța lor scăzută pentru piața de muncă, lipsa de diversitate instituțională și, prin urmare, de opțiuni educaționale atrăgătoare, sau cultura formală și conformistă a calității din majoritatea instituțiilor de învățământ superior.

Cele trei direcții de transformare propuse sunt:

1. Creșterea personalizării și a diversității instituționale în scopul extinderii opțiunilor educaționale și a individualizării educației, al unei mai bune armonizări dintre oferta și cererea de servicii educaționale, precum și în scopul asigurării flexibilității

instituționale necesare. Principalele propuneri vizează:

- Expansiunea tipurilor de programe de studii prin răspândirea programelor de durată scurtă;
- Diversificarea și individualizarea programelor consacrate (în special cele din primul ciclu Bologna);
- Noi surse de finanțare pentru cercetarea universitară.

2. Asumarea responsabilității instituționale, mai ales în scopul de a crește transparența proceselor și rezultatelor din învățământul superior, de a institui premisele pentru apariția unor sisteme de reputație instituțională și de a crea punți între instituțiile de învățământ superior și beneficiarii lor multipli. Propunem, în acest sens:

- Sprijinirea alegerilor documentate ale beneficiarilor prin informații clare, accesibile și ușor de utilizat pentru toți actorii relevanți din sistemul de învățământ superior.
- Dezvoltarea procedurilor de asigurare a calității și întărirea reputației instituțiilor de învățământ superior.

3. Adecvarea universităților la misiunile instituționale asumate, mai ales în vederea îmbunătățirii performanțelor managementului universitar, a creșterii capacității instituționale și, mai general, în vederea diversificării învățământului superior pe dimensiunile relevante. Direcțiile principale de acțiune vizează:

- Sprijinirea eforturilor instituționale de a obține finanțare privată și, în cele din urmă, de a micșora dependența de finanțarea publică.
- Dezvoltarea capacității instituționale în universități prin profesionalizarea managementului și introducerea de practici administrative adecvate.

- Reforma aranjamentelor de guvernanță instituțională, inclusiv prin modificarea statutului juridic și fiscal al instituțiilor de învățământ superior.

Recomandările detaliate avansate în acest document se referă atât la măsuri sistemice (de tipul libertăților, constrângerilor și instrumentelor de susținere), cât și la inițiative instituționale.

Pentru atingerea celor trei obiective generale de mai sus, avansăm un posibil program de implementare a recomandărilor asociate fiecăreia dintre propunerile Cărții Verzi.

Programul ar presupune identificarea unui număr de instituții care își asumă un rol de avangardă prin participarea la un „prim val” de transformare instituțională.

Fiecare dintre ideile incluse în prezentul document sunt propuse ca teme de reflecție și dezbateră cu comunitatea academică și alți actori interesați. Soluțiile care vor trece testul procesului de consultare vor fi incluse în Cartea Albă, un document bine structurat și atent fundamentat ce urmează să fie publicat la finele anului 2011.

Introducere

Învățământul superior din România nu duce lipsă de analize critice, care pun de obicei în evidență curențe sistematice substanțiale. S-a vorbit în repetate rânduri despre subfinanțarea cronică, penuria resurselor umane, performanțele slabe pe anumite dimensiuni, sau despre dezvoltarea lentă a bazei materiale disponibile pentru educație și cercetare. Este cert, totuși, că unele universități au reușit să se dezvolte, să asigure educație de calitate pentru studenți și, pe alocuri, să obțină rezultate în activitatea de cercetare științifică. Nu poate fi pierdută din vedere nici creșterea spectaculoasă a numărului de studenți care participă astăzi la învățământul superior, creștere care nu a fost susținută de o dezvoltare corespunzătoare a resurselor sistemului. Există, ca atare, și motive de a privi către viitor cu optimism.

Aceasta este și rațiunea pentru care propunem *Viziunea privind învățământul superior din România în 2025* și, ca document însoțitor, Cartea Verde. Ele se adresează tuturor instituțiilor de învățământ superior (IIS) din țară, indiferent de caracteristicile acestora. Cele două documente cuprind o serie de idealuri, principii, valori și, nu în ultimul rând, direcții de acțiune pentru transformarea învățământului superior.

Viziunea 2025 și Cartea Verde au ca obiectiv fundamental promovarea calității învățământului și a cercetării universitare și, în acest scop, susținerea unui leadership autentic atât în interiorul universităților, cât și la nivelul sistemului universitar. Ambele țin cont de reformele planificate de Legea Educației Naționale (LEN), prezentată pe scurt, din perspectiva obiectivelor noastre, la finalul acestui document. Obiectivele și documentele discutate identifică provocările viitoare, direcțiile și soluțiile de transformare.

Cartea Verde însoțește și completează Viziunea și, ca atare, trebuie citită și interpretată în strânsă legătură cu documentul din urmă. Spre deosebire de acesta, Cartea Verde își asumă un orizont de timp mai apropiat – anul 2015 – și prezintă o serie de propuneri de obiective și acțiuni intermediare, menite să ne conducă în cele din urmă spre starea de dorită descrisă de Viziune. Recomandările noastre au în vedere, pe de-o parte, măsuri sistematice de tipul libertăților, constrângerilor (limitate în principal la propunerile privind transparența) și mecanismelor de susținere. Pe de altă parte, avansăm și propuneri de inițiative instituționale, laolaltă cu instrumentele de stimulare a acestora.

Cartea Verde reprezintă o invitație la analiză și dezbateri. Ea va fi urmată, până la sfârșitul anului 2011, de o Carte Albă, un document mai extins și mai bine structurat care integrează rezultatele consultării demarate prin lansarea Cărții Verzi. În acest scop, am identificat în document mai multe „puncte de decizie”, marcate printr-o serie de întrebări la care sunteți invitați să răspundeți.

Viziunea privind învățământul superior din România în 2025 propune un sistem guvernat de trei principii: personalizare, diversitate și transparență.

Personalizarea aduce cu sine mai multe opțiuni și mai multă flexibilitate pentru studenți, care își pot construi parcursul educațional într-un mod ce răspunde planurilor și proiectelor lor individuale.

Diversitatea presupune structuri instituționale și aranjamente sistematice care încurajează instituțiile de învățământ superior să se dezvolte în direcții diverse, eliberate de constrângerile care le-au obligat în trecut să urmeze un model organizațional standard.

Transparența afirmă importanța informațiilor cuprinzătoare, relevante, ușor accesibile și ușor de utilizat privind sistemul de învățământ. Aceste informații trebuie să servească direct celor care interacționează cu sistemul – studenților, universitarilor, angajatorilor publici și privați, decidenților și, nu în ultimul rând, universităților însele.

Principiile Viziunii sunt menite să servească unei lumi

- mai complexe și mai greu de gestionat, în care capitalul intelectual național a fost recunoscut ca un factor esențial pentru prosperitatea societăților;
- în care statele investesc în formele de capital intangibil asociate societății creative, sprijinind inovarea permanentă și polii de excelență și mizând din ce în ce mai mult pe funcțiile noilor comunități epistemice;
- în care organizațiile își reconceptualizează relațiile cu partenerii și angajații, depășind paradigma concurenței fără cooperare și pe cea a coordonării birocratice;
- în care oamenii caută flexibilitate, dinamism, educare permanentă și comunicare interpersonală, asociindu-se în rețele de acțiune și cunoaștere voluntare.

Suntem, deocamdată, relativ departe de 2025 și de țelurile Viziunii. Recentele schimbări legislative au lansat câțiva pași importanți spre împlinirea obiectivelor menționate. Printre aceștia se numără introducerea unui sistem de clasificare a universităților și de ierarhizare a programelor de studii, un sistem de asigurare a calității mai flexibil, sau transformarea instrumentelor de finanțare publică a învățământului superior. Aceste schimbări ne aproprie întrucâtva de atingerea obiectivelor Cărții Verzi, însă aduc cu ele, totodată, potențiale provocări și oportunități. O parte dintre acestea din urmă implică decizii pentru viitorul imediat, decizii pe care le discutăm mai jos.

Învățământul superior din România astăzi

Capitolul de față reprezintă o descriere sumară¹, din perspectiva unor indicatori statistici generali, a stării de fapt din învățământul superior din România anului 2011. El își propune să evidențieze punctele cheie asupra cărora intervenția imediată poate produce efecte pozitive pe termen scurt și mediu. O mare parte dintre temele capitolului sunt reluate pe parcursul documentului, fiind însoțite de o descriere mai detaliată a problemelor specifice, dar și a soluțiilor pe care le avem în vedere. Anumite provocări la care facem referire aici nu se regăsesc explicit în restul documentului datorită faptului că au fost considerate fie implicite, fie supuse procesului de consultare publică pe care îl lansăm cu această ocazie.

Starea de fapt

În ultimii două zeci de ani, învățământul din România a parcurs o serie de reforme și schimbări la niveluri diferite și mai mult sau mai puțin coerente ori eficiente. Învățământul superior, ca parte a sistemului național de învățământ, a avut un parcurs similar. Dacă ne raportăm la datele de acum 20 de ani – când doar 10% dintre tinerii de 20-24 ani mergeau la facultate – accesul la învățământul superior a cunoscut o creștere statistică semnificativă². Această evoluție a avut însă loc în condițiile unor politici de alocare a resurselor financiare și umane

în general defavorabile. Spre exemplu, numărul de universități a crescut de 3 ori în intervalul menționat, în vreme ce numărul studenților a crescut simultan de 8 ori.

Finanțarea

Creșterea numărului studenților a fost direct legată de sistemul de finanțare a învățământului universitar, centrat pe alocarea financiară pe student echivalent: sistemul a perpetuat, printre altele, percepția că principala sarcină a universităților este educarea studenților în programe de studii convenționale (asociate celor trei cicluri Bologna) și, astfel, că resursele financiare non-bugetare trebuie derivate – ca și cele bugetare – aproape în întregime din activitățile de educare a studenților.³ Finanțarea globală a fost însă sistematic de nivel scăzut, bugetul întregului sistem de educație nedepășind 4% din PIB și fiind uneori sensibil mai mic. În același timp, bugetul alocat cercetării științifice a rămas aproape ultimul pe lista priorităților bugetare.

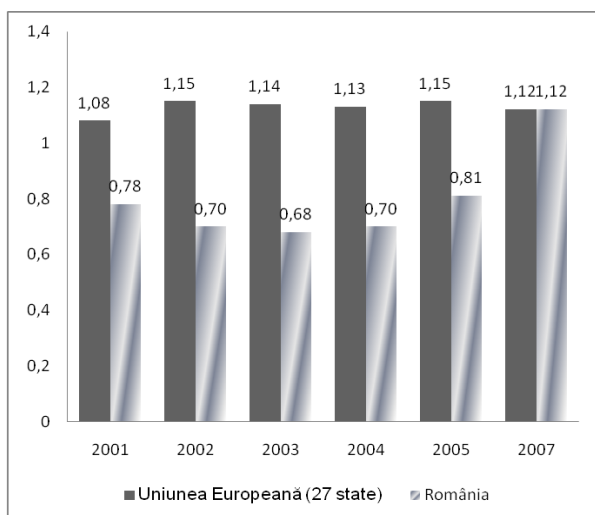
În privința finanțării învățământului superior, cheltuielile publice au început să crească din 2003, ajungând în 2007 să egaleze media europeană, România alocând 1,12% din PIB (vezi graficul de mai jos). Potrivit celor mai recente date, însă, nivelul finanțării a scăzut în ultimii ani, reprezentând în 2010 cca. 0,53% din PIB⁴.

3 S-ar putea argumenta că, și datorită acestei percepții și întregului set de reglementări sistemice care au derivat din ea, universitățile private au fost la rândul lor stimulate să se concentreze aproape în exclusivitate pe fonduri obținute din taxele de studiu.

4 „Nota de prezentare a contului general anual de execuție a bugetului de stat, a contului anual de execuție a bugetului fondului național unic de asigurări sociale de sănătate și a contului general anual al datoriei publice, pe anul 2010”, Ministerul Finanțelor Publice.

¹ Analizele-diagnostic ale sistemului românesc de învățământ superior elaborate la inițierea acestui proces, sunt disponibile la <http://www.edu2025.ro/750/section.aspx/676>.

² Sursa: Institutul Național de Statistică, Anuarul Statistic al României - 2009. Serii de timp.

Grafic 1 – Cheltuielile publice totale pentru învățământul terțiar, nivel (ISCED 5-6), ca pondere în PIB, Sursa: Eurostat.

*Datele privind România pentru anul 2006 nu sunt disponibile.

Rata de participare la învățământul superior

Din perspectiva ratei de participare la învățământul superior, România a înregistrat în ultimii ani un progres semnificativ. Potrivit datelor Eurostat, în anul 2009 România se situa peste media europeană (UE27)⁵ în ceea ce privește ponderea persoanelor cu vârsta între 20-24 ani înmatriculate la o IIS. Astfel, 29,5% dintre persoanele din grupa de vârstă menționată frecventau o asemenea instituție în România, față de o valoare medie de 29,2% la nivelul UE27.

Cu toate acestea, dacă ne uităm la ponderea persoanelor cu vârsta între 25-34 ani care dețin o diplomă de învățământ superior sau post-liceală, România coboară mult sub media UE27 (16% în România față de 29,9% în UE27)⁶. Există, așadar, o diferență semnificativă între participarea la învățământul superior și absolvirea cu diplomă a programelor de studii de învățământ superior.

⁵ Media UE27 include toate cele 27 de state membre ale Uniunii Europene.

⁶ Sursa: Eurostat, 2011, baze de date disponibile online pe site-ul oficial al instituției.

Perioada de timp medie petrecută de un student în cadrul unui program de studii universitare este de doar 1,3 ani, mai puțin de jumătate din durata minimă necesară pentru obținerea unei diplome de licență. Astfel, rata netă de absolvire a programelor de licență este de aproximativ 60%. Rata brută de cuprindere în învățământul superior scade și ea dramatic după banda de vârstă 19-23 ani (de la 45% pentru cei de 19-23 ani, la 7,4% pentru categoria 24-29 ani)⁷.

Datele de mai sus indică o tendință definitorie pentru sistemul de învățământ superior din România: chiar dacă accesul la vârsta teoretică de școlarizare în învățământul superior (grupa de vârstă 19-23 ani) pare să fie asemănător cu situația din alte state europene, ieșirea din sistemul de învățământ superior se produce, statistic vorbind, relativ rapid. Mai mult, pe măsură ce îmbătrânesc, persoanele se îndepărtează din ce mai mult de sistemul educațional, fapt ce poate explica și ratele extrem de reduse de participare la programele de formare continuă pe parcursul vieții active (discutate pe scurt mai jos).

Internaționalizare

Merită, de asemenea, să amintim aici că, din perspectiva internaționalizării – a deschiderii sistemului de învățământ superior către cooperarea internațională – situația poate fi radical îmbunătățită atât în ceea ce privește legăturile academice instituționale, cât și în privința mobilității cadrelor didactice, a cercetătorilor sau a studenților. Un singur exemplu: studenții străini reprezentau în anul 2010 doar 2,23% dintre studenții din România. În plus, 59% dintre aceștia veneau din Republica Moldova și erau, în marea lor

⁷ Datele din această secțiune sunt citate din "Raportului asupra stării sistemului național de învățământ – 2010", un raport elaborat anual de Institutul de Științe ale Educației și MECS.

parte, sprijiniți de statul român printr-un sistem special de burse⁸.

Specializări și calificări

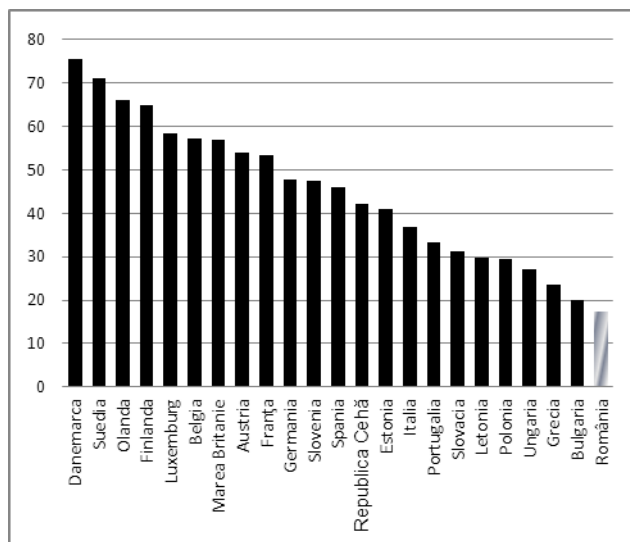
Învățământul superior românesc este caracterizat, totodată, de un sistem de specializări universitare fragmentat (sunt recunoscute în prezent 58 de domenii de studii diferite, numărul specializărilor ce pot fi obținute prin programe de studii de licență fiind chiar mai mare). Fragmentarea mare a specializărilor, corelată cu absența în ultimii 4 ani a unui cadru național al calificărilor, a determinat o deteriorare a relevanței diplomelor pe piața forței de muncă. Mai mult, resursele umane, materiale și financiare de care dispune sistemul de învățământ superior sunt extrem de reduse, inadecvate nevoilor și provocărilor cu care acesta se confruntă. Nu în ultimul rând, sistemul de asigurare a calității a fost limitat o lungă perioadă de timp doar la proceduri de acreditare care presupun respectarea unui set de standarde minimale.

Participarea la învățarea pe întreg parcursul vieții

În contextul descris anterior, nu pare surprinzător că învățarea pe întreg parcursul vieții este substanțial mai slab dezvoltată în România decât în alte țări ale Uniunii Europene. Doar 2,6% dintre românii în vârstă de 26-34 ani participă la astfel de forme de educație, față de media UE de 15%. Potrivit indexului ELLI (European Lifelong Learning Indicators), România se află pe ultimul loc în Europa în ceea ce privește educația continuă, cu un scor de 17,23 puncte, în timp ce Bulgaria, cea mai apropiată țară potrivit acestui index, înregistrează 20 de puncte⁹.

⁸ Conform Barometrului Calității 2010, editat de către ARACIS.

⁹ Pentru mai multe detalii privind indexul ELLI puteți consulta baza de date, metodologia și rezultatele pentru anul 2010 la adresa <http://www.elli.org>.

Grafic 2 – Indexul european privind educația continuă. Sursa: ELLI index, 2010

În mod evident, îmbunătățirea participării la învățarea pe întreg parcursul vieții constituie o prioritate, reflectată de altfel în Legea Educației Naționale și în Programul Național de Reformă pentru 2011, ca și în Cartea Verde de față.

Un sistem omogen

Sistemul de învățământ superior românesc este compus din 112 IIS¹⁰, împărțite egal în instituții publice (56) și private (56). Doar 35 dintre cele din urmă sunt acreditate și au dreptul de a elibera diplome, în timp ce restul sunt doar autorizate să organizeze programe de studii și nu pot acorda diplome de absolvire. În anul 2010, toate aceste instituții înmatriculau, împreună, aproape 775,000 studenți și angajau 31,000 de cadre universitare¹¹.

¹⁰ În funcție de sursele consultate, numărul de instituții de învățământ superior din România este diferit. Numărul de 112 instituții de învățământ superior este preluat de pe site-ul oficial al Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, secțiunea „Învățământul Superior”. Au fost omise cele 5 instituții listate conform site-ului oficial al ministerului ca organizând exclusiv programe de studii de masterat sau post-universitare, datorită unor contradicții cu legislația în vigoare cu privire la statutul instituțiilor de învățământ superior.

¹¹ Sursa datelor: Institutul Național de Statistică, Anuarul Statistic 2010.

În privința vârstei instituțiilor, există două extreme. Aproximativ jumătate sunt foarte tinere (sub 20 de ani), în timp ce 18% au peste 100 de ani vechime. Nu împărțirea în sine este neobișnuită, ci gradul redus de diversitate instituțională. Aproape toate instituțiile declară în carta și documentele lor strategice că au o vocație națională și că servesc mai ales comunitățile regionale. De asemenea, toate oferă programe de studii de licență, marea majoritate având și programe masterale și, în cazul a aproape două treimi, chiar și programe doctorale¹².

Lipsa de diversitate instituțională a fost dezbătută public în ultima vreme. Cercetările arată că, pe o serie de dimensiuni, universitățile au devenit foarte asemănătoare unele cu altele în decursul ultimelor două decenii, în condițiile în care numărul lor a crescut substanțial. Omogenitatea instituțională a fost atribuită unui număr de cauze, printre care legislația privind asigurarea calității și acreditarea în învățământul superior, implementarea mai degrabă restrictivă sau standardizatoare a recomandărilor Bologna, sau folosirea unui sistem unitar de finanțare a IIS, sistem care nu stimulează diferențierea instituțională în sensul dezvoltării calității sau a excelenței¹³.

Lipsa de diversitate poate fi identificată, mai întâi, la nivelul structurii programelor universitare, limitate la cele trei niveluri standard (licență, master, doctorat), fără alte alternative oficial recunoscute. Principala alternativă o constituie forma de învățământ „la distanță” pentru primele două cicluri, dar și aici curricula urmează îndeaproape programele la învățământul

„de zi”. În al doilea rând, curricula asociate programelor de studii sunt în genere aceleași, indiferent de universitate, căci marea parte a cursurilor sunt obligatorii pentru acreditare. După 2004, anul adoptării legii privind organizarea studiilor universitare care a reglementat sistemul de credite transferabile¹⁴, au fost desființate programele de ciclu scurt (colegiile de 2/3 ani), precum și programele scurte de master și alte forme de specializare. În fine, în al treilea rând, conform Legii Educației Naționale, toate programele de studii de licență cu durată de minim 4 ani organizate înainte de implementarea recomandărilor agreeate în cadrul Procesului Bologna au fost asimilate în mod automat programelor de master în regim Bologna.

Coordonarea învățământului superior

Sistemul de coordonare națională este compus dintr-un număr de consilii consultative, organizații și o unitate executivă – toate responsabile față de Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului (MECTS), precum și dintr-o agenție publică independentă cu atribuții în asigurarea calității:

- Consiliul Național pentru Finanțarea Învățământului Superior (CNFIS) are rolul principal de a formula propuneri adresate Ministerului de resort privind educația și cercetarea, de a anticipa nevoile de finanțare în învățământul superior și de a recomanda distribuirea fondurilor bugetare către IIS. CNFIS este responsabil și pentru organizarea și întreținerea unui website cu informații despre învățarea pe întreg parcursul vieții.

¹² Paragraful conține date preluate din Barometrul Calității 2010.

¹³ Câteva lucrări interesante care extind argumentul de mai sus: *Barometrul Calității, edițiile 2009 și 2010, ARACIS; Goals and Instruments of Diversification in Higher Education* - Adrian Miroiu, Liviu Andreescu în *Quality Assurance Review*, Vol. 2, Nr. 2, Septembrie 2010, pp. 89-101.

¹⁴ Legea nr. 288/2004 privind organizarea studiilor universitare.

- Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Certificatelor și Diplomelor Universitare (CNATCDU) este un organism consultativ național care oferă asistență tehnică privind standardele în învățământul superior românesc, precum și privind relația dintre diplomele obținute în țară și cele din străinătate.
- Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS) reprezintă organismul consultativ național subordonat Ministerului Educației responsabil pentru sprijinirea și îmbunătățirea cercetării științifice. Unul dintre obiectivele principale ale instituției este crearea unui cadru competitiv pentru cercetarea românească, alături de recunoașterea europeană și de atragerea cercetătorilor de vârf în România.
- Consiliul Național pentru Dezvoltare și Inovare reprezintă organismul consultativ național cu responsabilități în domeniul pregătirii profesionale și al evaluării proiectelor de cercetare.
- Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării (UEFISCDI) este o instituție publică subordonată MECTS care oferă sprijin celorlalte organisme naționale. Printre principalele sale responsabilități se numără gestiunea activităților consiliilor naționale, coordonarea programelor naționale de educație și cercetare, ori recomandarea și implementarea proiectelor de dezvoltare instituțională în vederea creșterii capacității instituționale.
- Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică (ANCS) este o instituție publică în subordinea MECTS prin care acesta din urmă își exercită atribuțiile în domeniul cercetării. ANCS este responsabilă în mod special pentru politicile în

domeniul cercetării, având ca scop creșterea rezultatelor cercetării, susținerea dezvoltării durabile, sau accesul național și internațional la produsele cercetării.

Pe lângă organismele menționate anterior, în România există și o agenție publică independentă, **Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior (ARACIS)** care funcționează în subordinea MECTS. Asigurarea calității este centrată pe un proces de acreditare, prin care fiecare instituție de învățământ superior și fiecare program de studii parcurg un proces de evaluare internă și, ulterior, externă pe baza unor seturi predefinite de criterii, standarde și indicatori. Formal, decizia de autorizare sau acreditare a funcționării unui program sau a unei instituții revine MECTS. În practică, decizia este luată pe baza recomandării ARACIS în urma unei evaluări externe și a dezbaterilor din Consiliul Agenției. În momentul de față, ARACIS este implicată într-un proces de îmbunătățire a metodologiei de asigurare a calității, care are ca scop colectarea și utilizarea datelor empirice cantitative în evaluarea externă.

Legea Educației Naționale (nr. 1/2011) a creat cadrul legal pentru înființarea mai multor noi consilii cu rol consultativ. Cu toate acestea, până în momentul de față aceste organisme nu au fost constituite de facto. Ca atare, ne mărginim la a le menționa titulatura:

Consiliul Național pentru Statistică și Prognoză a Învățământului Superior

- Consiliul Național al Bibliotecilor din Învățământ
- Consiliul de Etică și Management Universitar
- Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării

- Autoritatea Națională pentru Calificări, instituție publică cu atribuții în domeniul elaborării și gestionării Cadrului Național al Calificărilor.

În concluzie

Despre întregul sistem de învățământ din România s-a spus că „este ineficient, nerelevant, inechitabil și de slabă calitate”¹⁵. Sistemul de învățământ superior se află, totuși, într-o situație specială, plină de oportunități de dezvoltare în viitor. Cartea Verde identifică în continuare principalele direcții de politici în vederea consolidării unor universități ale căror programe de studii și de cercetare să fie relevante pentru toate categoriile de actori interesați de beneficiile învățământului superior. Personalizarea și diversificarea ofertei educaționale, consolidarea instituțiilor prin construirea unei reputații la nivel intern și extern, elaborarea unor politici educaționale bazate, printre altele, pe date empirice obiective și pe instrumente de foresight, refundamentarea guvernantei universitare pe principii asociate responsabilității publice și promovarea unui leadership puternic și a calității în sistemul de învățământ superior – toate acestea reprezintă câteva dintre direcțiile pe care le considerăm fundamentale și le dezvoltăm în continuarea acestui document.

¹⁵ *România educației, România cercetării: Raportul Comisiei Prezidențiale pentru analiza și elaborarea politicilor din domeniile educației și cercetării*, București, 2007 (disponibil la adresa http://edu.presidency.ro/upload/raport_edu.pdf).

Direcții de transformare

I. Personalizare și diversitate

Context

Personalizarea și diversitatea învățământului superior reprezintă țintele fundamentale ale Viziunii și, prin extensie, două dintre obiectivele esențiale ale Cărții Verzi.

Personalizarea pune persoana în centrul educației. O educație personalizată răspunde nevoilor și planurilor individuale imediat ce acestea apar și sporește capacitatea celor care studiază de a își construi și gestiona proiectele de viață. Ideea de personalizare are la bază câteva observații despre lumea de astăzi și de mâine, printre care:

- Tot mai multe persoane încep să își definească viața în mod creativ, simțindu-se mai puțin constrânse de modelele prestabilite de carieră și dezvoltare personală impuse până nu de mult de societate.
- În parte ca urmare a celor de mai sus, o persoană tipică își schimbă locul și profilul de muncă de câteva ori în viață și, uneori, chiar și cariera sau profesia; munca „pe cont propriu” a devenit din ce în ce mai răspândită .
- Granița dintre viața privată și cea productivă, dintre „timpul liber” și muncă, se diluează permanent, iar educația sau dezvoltarea personală se amestecă tot mai mult cu ambele ipostaze.

- Tot mai multe persoane obișnuite au încetat să mai fie simpli consumatori de educație, devenind consumatori și producători de conținut deopotrivă.

Educația potrivită pentru o viață mai predispusă la schimbare și în care dezvoltarea individuală, munca și viața privată se întrepătrund nu se mai poate baza, în aceeași măsură ca până acum, pe formule fixe, valabile pentru toți. Acest lucru pare cu atât mai evident cu cât numărul celor care se educă crește. Nici piețele de muncă din ce în ce mai instabile nu mai sunt servite de un model universal de educație, ci încurajează deprinderea de meta-competențe (a învăța cum să înveți) și de aptitudini generice, care pot fi adaptate în funcție de context. Prin urmare, persoanele care se educă au astăzi nevoie de libertatea și responsabilitatea de a își crea propriile combinații de cunoștințe și aptitudini, în funcție de planurile lor imediate și pe termen lung. Ele așteaptă de la instituțiile de educație sprijin și orientare, mai degrabă decât un regim strict și constrângător.

Personalizarea reprezintă o țintă de termen lung. Presupune un proces care se dezvoltă organic, în care oferta și cererea de educație se influențează reciproc și se adaptează treptat. La nivel instituțional, personalizarea se bizuiește pe un proces de diferențiere care să permită instituțiilor de învățământ superior să asigure diversitatea de opțiuni necesare unei educații flexibile și individualizate.

Cu toate acestea, în prezent, învățământul superior din România este unul puțin diversificat pe dimensiunile relevante pentru personalizare. Instituțiile seamănă între ele, au în general misiuni foarte cuprinzătoare, reclamă o vocație națională și își propun să servească aceleași categorii de studenți. Deși numărul de domenii de studiu și

specializări este foarte ridicat, programele de același tip sunt slab diferențiate între ele. Mecanismele de asigurare a calității prin acreditare au întărit omogenizarea, iar instrumentele de finanțare au permis o diferențiere limitată, orientată spre dependența față de taxele de studii plătite de studenți¹⁶.

Efectul de ansamblu a fost apariția unui sistem de învățământ superior de masă în care calitatea predării lasă de dorit, în condițiile în care predarea rămâne încă activitatea centrală a universităților. Cultura internă a calității a rămas într-o fază de formalism și ritualism, așa cum o arată convingător Barometrul Calității 2010 publicat recent de ARACIS. Majoritatea covârșitoare a departamentelor de asigurare a calității își limitează activitatea la furnizarea datelor solicitate de agențiile de acreditare.

Într-o lume cu valori multiple, învățământul superior trebuie să servească intereselor, multiple și ele, ale beneficiarilor săi direcți. În cazul României, nu există decât o singură cale de urmat în acest sens – calea care duce la personalizare și diversitate instituțională. Aceasta înseamnă mai multe opțiuni pentru studenți și mai multă libertate și flexibilitate pentru instituțiile de învățământ superior, astfel încât IIS să poată răspunde schimbărilor dinamice din afara lor, să ajute la creșterea mobilității sociale și să ofere condițiile necesare pentru comportamente inovatoare.

Diversitatea învățământului superior poate fi înțeleasă pe mai multe dimensiuni:

- la nivelul sistemului, în care universitățile au misiuni, dimensiuni și condiții de reglementare și control diverse;

- la nivel structural, în funcție de istoria instituțională sau statutul juridic;
- la nivelul programelor de studii, în funcție de tipul și structura acestora, de natura diplomelor și certificatelor oferite;
- la nivel procedural, depinzând de procesele diferite de predare, cercetare și de natura serviciilor oferite;
- la nivel de reputație, care reprezintă percepția actorilor relevanți cu privire la „calitatea” serviciilor oferite de instituție; și
- la nivel de circumscripție, altfel spus, în funcție de grupurile de actori instituționali și extra-instituționali care fac parte din viața universitară .

Pentru a fi eficientă, diversificarea – ca proces de creștere a diversității pe unele sau toate dimensiunile de mai sus – depinde de transparență, de existența informației relevante și accesibile privind serviciile, procesele și, mai general, condițiile oferite de sistemul de învățământ. Iar personalizarea, diversificarea și transparența au nevoie de un sistem de finanțare care să nu inhibe reconfigurarea sistemului pe coordonate mai diverse.

Vechiul sistem de finanțare, de până la adoptarea recentă a Legii Educației Naționale, a constituit, la data introducerii sale o schimbare semnificativă de perspectivă. A sporit substanțial autonomia instituțională, punând la dispoziția universităților o alocație unitară. Legând finanțarea de numărul studenților, a sporit transparența alocărilor și răspunderea publică. Cu toate acestea, limitele sistemului de finanțare au devenit în timp evidente. Un procent de 30% din finanțarea de bază ar fi trebuit alocat pe baza unor indicatori de calitate. În practică, însă, impactul acestor indicatori

¹⁶ Fenomenul este valabil și în cazul puținelor universități și care au reușit să atragă fonduri mai mari din cercetare.

a fost minor¹⁷. În schimb, finanțarea complementară, calculată tot în funcție de numărul studenți, a întărit dependența instituțiilor de înmatriculări, conducând la efectele nedorite discutate anterior.

Propunem mai jos trei seturi de măsuri de creștere a personalizării și diversității în sistemul de învățământ superior românesc.

Propunerea 1.1 – O extindere substanțială a tipurilor de programe de studii

O serie de indicatori statistici, cum ar fi rata de cuprindere în învățământul superior, sugerează că mulți români sunt interesați să participe la învățământ, sub o formă sau alta, și după terminarea studiilor secundare. Cu toate acestea, rata de abandon în învățământul superior este ridicată, după cum o indică rata de absolvire de aproximativ 60% și durata medie de înmatriculare scăzută (sub 1,5 ani). Cei care părăsesc universitatea înainte de finalizarea programelor – pentru că nu dispun de banii, timpul sau aptitudinile necesare, ori fiindcă își pierd interesul – o fac fără să obțină recunoașterea aptitudinilor pe care le-au însușit. Ei devin „pierderi” ale sistemului, iar investițiile personale și publice în luni sau ani de instruire rămân necunoscute angajatorilor și nu mai pot fi fructificate ulterior în învățământ.

Cele de mai sus ne determină să credem că alte tipuri de programe în afara ciclurilor consacrate („Bologna”) pot oferi o soluție educațională convenabilă pentru mulți dintre studenții de astăzi, ca și pentru persoanele care nu au curajul sau resursele să investească într-un program de studii de minimum 3 ani. Asemenea programe pot lua forme diverse, pot fi

diferite ca lungime (de la câteva luni, până la doi ani) și pot avea obiective variate. Ele pot fi oferite într-un format flexibil, astfel încât să răspundă mai bine celor interesați, fiind mai atrăgătoare pentru persoanele care au depășit vârsta asociată în mod tradițional studenției, dintre care doar o proporție minusculă participă astăzi la forme de educație. Absolvenții acestor programe ar avea pe viitor opțiunea să se reîntoarcă pentru a finaliza un program de trei ani.

Recomandări

În domeniul legislativ și al asigurării calității

- ❖ Programele de scurtă durată nu sunt menționate în noua Lege a Educației Naționale. Deoarece ele nu au nevoie de un nivel de standardizare comparabil cu programele „tip Bologna” și, în plus, ar beneficia de un grad mai mare de flexibilitate, nu e nevoie ca legislația cadru să fie modificată într-o primă fază. Totuși, este important ca programele amintite să fie integrate în lege în cele din urmă, pentru a deveni mai predictibile și a asigura un sentiment de securitate beneficiarilor lor. Încorporarea legislativă se poate realiza printr-o prevedere generală, mai degrabă cât printr-o definire rigidă.
- ❖ Noile programe trebuie să fie avute în vedere de organismele care definesc standarde și reguli pentru învățământul superior, cum este cazul sistemului de Calificări și al celui de asigurare a calității. Recunoașterea formală oferă IIS un puternic stimulent pentru înființarea de programe scurte alternative, mai ales dacă acestea sunt integrate în mod adecvat în sistemul de asigurare și evaluare al calității. În plus, metodologia dezvoltării programelor de formare

¹⁷ Aproape tuturor universităților li s-au promis, însă nu și acordat, alocațiile pentru calitate în cuantumul maximal presupus de îndeplinirea aproape în totalitate a indicatorilor relevanți.

profesională trebuie să favorizeze inițierea lor de către universități.

- ❖ O relevanță specială are, în context, Cadrul Național al Calificărilor din Învățământul Superior. Deși unul dintre cele două obiective cheie ale Cadrului European al Calificărilor (EQF) este de a susține învățarea pe întreg parcursul vieții, Metodologia CNCIS din 2009 definește structura cadrului național doar pentru Calificările corespunzătoare nivelurilor 6, 7 și 8 (cele trei cicluri Bologna). Calificările pentru nivelul 5 (programe de „ciclu scurt”) și pentru orice alte programe alternative sunt ignorate. Metodologia CNCIS trebuie, așadar, regândită pentru a cuprinde și achizițiile educaționale oferite de programe scurte, în toată varietatea lor potențială. (Proiectul DOCIS, implementat de ACPART, își propune regândirea/adaptarea CNCIS și a documentelor aferente până la sfârșitul lui 2011).
- ❖ În mod analog, deși sistemul de asigurare a calității din România trece în momentul de față prin schimbări importante menite să-i crească flexibilitatea, el pare mai degrabă centrat pe cele trei cicluri consacrate („tip Bologna”). Și asigurarea calității trebuie deschisă către o diversitate potențială de programe scurte.

În domeniul finanțării

- ❖ Sistemul de finanțare publică a învățământului superior ar putea să ofere stimulente pentru dezvoltarea programelor de studii de scurtă durată. Fără să presupunem schimbări fundamentale în metodologia de finanțare proiectată de LEN, propunem mici modificări ale finanțării de bază, astfel încât aceasta să acopere nu doar

studentii din programele de tip Bologna, ci și pe cei din programele alternative recomandate aici. Având în vedere durata de timp necesară dezvoltării acestor programe, vor fi necesare aranjamente de tranziție prin care să se evite stimulentele negative și să se protejeze, pentru o perioadă, cotele actuale de finanțare a universităților.

- ❖ Sprijinul financiar poate fi extins la studenții adulți care doresc să participe la forme de educație pe întreg parcursul vieții. Un sistem de împrumuturi bancare sau de alt tip ar crește accesul la educație, în special având în vedere faptul că adulții sunt mai pregătiți decât studenții tineri să angajeze credite. Desigur, s-ar putea avea în vedere un sistem de credite pentru toți studenții.
- ❖ Finanțarea indirectă ar putea include stimulente fiscale pentru firmele care cumpără servicii de pregătire pentru proprii angajați.

În privința furnizorilor de educație

- ❖ Noi tipuri de furnizori de educație superioară, unii funcționând chiar în afara modelului universitar, trebuie acceptați ca actori legitimi pe „piața” învățământului superior. Aceștia pot fi companii comerciale (care operează pentru a produce profit), însă parteneriatele dintre instituții non-profit și firme comerciale ar trebui încurajate de asemenea, căci astfel de forme de asociere pot beneficia de experiența ambelor tipuri de organizații.
- ❖ Instituțiile sau alte entități universitare care înmatriculează cohorte mari de studenți trebuie încurajate, prin sistemul de

asigurare a calității și prin negocierile cu agențiile de acreditare sau evaluarea calității, să exploreze opțiunile oferite de programele de scurtă durată sau de alte programe alternative.

Propunerea 1.2 – Diversificarea și individualizarea programelor „tradiționale” (de tip Bologna)

În timp ce noile formate de programe alternative ar constitui un supliment important în oferta de educație universitară și ar potența personalizarea, programele actuale – și în special cele de licență – trebuie să se schimbe la rândul lor. În momentul de față, aceste programe nu sunt doar foarte asemănătoare în cazul acelorași discipline, indiferent de instituția care le oferă (veche sau nouă, mică sau mare, cuprinzătoare sau specializată, publică sau privată), ci împărtășesc și aceeași filosofie educațională aproape indiferent de disciplină. Prin urmare, experiențele de studiu sunt foarte asemănătoare în tot sistemul de învățământ superior românesc, iar programele de studii răspund cu greu diversității celor pe care ar trebui să îi instruiască, ca și nevoilor variate ale pieței muncii. De aici și percepția comună că educația superioară din România este puțin relevantă .

Programele universitare trebuie să devină mai flexibile și adaptabile pentru a răspunde atât nevoilor personale, cât și cerințelor angajatorilor potențiali. Un program universitar și, în special, un program de licență trebuie să permită unor persoane diferite să obțină competențe, cunoștințe și abilitați echivalente sau similare pe rute educaționale parțial diferite, mai degrabă decât prin constrângeri relativ riguroase și prin aderența sistematică la un meniu predefinit de cursuri și activități.

La rândul lor, studenții trebuie încurajați să experimenteze, să aleagă între opțiuni

și metode de livrare alternative și, mai general, să-și asume responsabilitatea pentru alegeri educaționale. În acest scop, explorarea intra-instituțională trebuie să devină o așteptare, iar mobilitatea inter-instituțională trebuie sporită.

Recomandări

În scopul diversificării programelor de licență

- ❖ Crearea unor cadre formale și informale de organizare a studiilor prietenoase față de filozofii educaționale diverse, care să permită, de exemplu, organizarea programelor nu doar pe criteriile disciplinare, ci și în funcție de probleme complexe sau pe baze tematice. Plaja experiențelor de studiu ar fi astfel lărgită în mod dramatic. Astfel de filozofii trebuie să fie reflectate într-o organizare a studiilor universitare mai flexibilă decât în formula actuală bazată pe domenii și specializări disciplinare.
- ❖ În mod similar, introducerea programelor de „studii liberale” sau „studii generale”, care să se concentreze pe furnizarea de aptitudini generice și de meta-competențe utile pe o piață a muncii puțin predictibilă .
- ❖ Mergând pe aceeași logică, introducerea de combinații de specializări majore și minore, care sunt deja recunoscute informal și au fost practicate și în trecut în sistemul de învățământ superior din țară.
- ❖ Reducerea reglementării structurilor organizaționale universitare, pentru a oferi IIS libertatea de a își armoniza structura internă cu diversitatea de programe și servicii oferite. Instituțiile trebuie să aibă libertatea să încerce, pe lângă

organizarea clasică bazată pe facultăți semi-independente, și alte formule organizaționale.

- ❖ Aducerea profesioniștilor și practicienilor la catedră și în laborator, pentru a împărtăși aptitudini practice și cunoaștere aplicată. Sistemele de asigurare a calității și reglementările din sfera standardelor profesionale universitare trebuie să permită și, la urma urmelor, să încurajeze prin indicatori și norme relevante implicarea practicienilor în instruirea studenților.
- ❖ Implicarea comunităților profesionale și a angajatorilor în designul curricular într-un mod care să nu submineze totuși autoritatea universitarilor. Sistemul de asigurare a calității trebuie să sprijine și mai intens decât o face în acest moment programele academice concepute prin implicarea directă a comunităților non-universitare.
- ❖ Deschiderea internațională a programelor universitare prin participarea unor cadre universitare din străinătate care țin cursuri – dar și alte activități – în limbi străine. Reglementările privind standardele profesionale trebuie să încurajeze accesul cadrelor universitare străine în sistemul național de învățământ, profitând și de noile opțiuni în această direcție introduse de Legea Educației Naționale.
- ❖ Extinderea metodelor de instruire, în special în direcția unor alternative precum e-learning, blended learning sau cursurile deschise. Astfel de metode trebuie recunoscute în vederea certificării calității și, dată fiind percepția lor în România, trebuie întărite prin mecanisme de control adecvate.

În scopul individualizării experiențelor de învățare

- ❖ Validarea și recunoașterea experienței obținute în afara contextelor formale de educație. S-ar permite astfel studenților să caute cunoștințe și aptitudini în afara formatului tradițional de studiu și să combine instruirea formală și experiența non-formală și informală pentru a obține o diplomă de studii (sau altă certificare). Instituțiile universitare trebuie lăsate să-și definească singure sistemele de validare, în contextul unui set de reglementări generale la nivel de sistem.
- ❖ Părăsirea și revenirea cu ușurință în programele de studiu. Studenții au nevoie să poată părăsi educația formală pentru a putea urma alte planuri sau idealuri personale, fără să piardă astfel recunoașterea achizițiilor educaționale și fără să fie nevoiți să-și reia studiul de la început pentru a obține o diplomă. Pentru a facilita astfel de procese, cei care părăsesc sistemul timpuriu ar putea primi certificate și diplome recunoscute prin intermediul cărora să li se recunoască achizițiile de învățare. O soluție în acest sens ar putea fi aplicarea spiritului și literei Sistemului European de Credite Transferabile.
- ❖ Generalizarea unei structuri modulare pentru programele de licență. Pe lângă un nucleu de cursuri de bază, oferta de cursuri universitare asociate unei Calificări trebuie lărgită radical prin cursuri care să formeze competențele necesare unor cursuri de nivel superior, într-un mod care să permită trasee educaționale dinamice pentru studenți. Cu alte cuvinte, cursurile de nivel superior alese de studenți trebuie să poată

fi accesate prin combinații flexibile și diverse de cursuri de nivel inferior.

- ❖ Răspândirea practicilor de mentorat academic, deocamdată slab dezvoltate în sistemul de învățământ superior românesc ca ansamblu. Sistemul de standarde profesionale și asigurarea calității pot încuraja mentoratul și, prin acesta, integrarea studenților în comunitățile de cunoaștere mai largi.
- ❖ Creșterea numărului de opțiuni de instruire deschise studenților trebuie însoțită de o sporire corespunzătoare a activităților de consiliere și orientare profesională. Astfel de servicii trebuie: (a) să fie accesibile oricărui student la licență ; (b) să fie monitorizate prin sistemele de asigurare a calității; și (c) să depășească activitatea formală pe care o au în acest moment, prin transformarea lor în structuri funcționale.
- ❖ Generalizarea instrumentelor și practicilor de urmărire a traseului profesional al absolvenților care să releve aspecte referitoare la utilitatea competențelor formate în timpul programelor de studii urmate.

Este important de subliniat faptul că aceste propuneri nu susțin nici desființarea programelor universitare tradiționale și nici uniformizarea lor în sistemul universitar pe liniile sugerate anterior. Programele tradiționale au avantajul că sunt „cantități cunoscute”. Standardizarea pe care o oferă poate fi avantajoasă pentru studenți, universitari sau angajatori, căci oferă o măsură de predictibilitate. Construcția relativ rigidă a acestor programe poate fi convenabilă pentru studenții care nu au timpul sau înclinația să exercite un număr mai mare de opțiuni educaționale. Un sistem cu

programe diverse implică existența sau chiar predominanța, în viitor, a acestor aranjamente tradiționale.

Propunerea I.3 – Noi surse de finanțare pentru cercetarea universitară

În momentul de față, nu există un mecanism propriu-zis de finanțare separată a cercetării academice. Principalele instrumente de finanțare sunt deschise instituțiilor de cercetare în general. Fondurile publice au în prezent un nivel extrem de scăzut (0,31% din PIB în 2009)¹⁸ și au fluctuat masiv în ultimii ani. În plus, în ciuda optimismului privind existența unor universități cu o componentă solidă de cercetare avansată, în realitate IIS românești nu dispun de structuri organizaționale capabile să susțină activități de cercetare pe termen lung acoperind totodată o masă critică de domenii de cercetare. Mai precis, puțini universitari sunt angajați astăzi cu norme integrale sau cvasi-integrale de cercetare, fapt valabil atât pentru universitarii aflați la mijlocul sau la finalul carierei academice, cât și pentru cei tineri. Ne lipsește, totodată, o practică instituționalizată a finanțării activităților de cercetare și dezvoltare – puține companii au în vedere universitățile atunci când contractează servicii de cercetare.

Am identificat mai multe opțiuni pentru a remedia problemele amintite. Finanțarea structurilor de cercetare în universități trebuie să provină și din surse extra-bugetare. Astfel de structuri pot fi inițial afiliate unei entități de cercetare înregistrate, caz în care principalul dezavantaj ar consta în pericolul de transmitere a unor practici nedorite către noile structuri.

¹⁸ Investiții în CDI din surse publice conform *Anuarului Statistic al României 2010*, INSEE.

Recomandări

- ❖ Stimularea apariției unor structuri de cercetare universitară distincte, dând departamentelor libertatea de a înființa entități comerciale care pot oferi pe piață produse ale cercetării lor¹⁹, utilizând în acest sens și prevederile Legii Educației Naționale.
- ❖ Finanțarea directă a acestor structuri în cazul departamentelor sau facultăților cu realizări și cu practici remarcabile în domeniu. Dezvoltarea ulterioară ar putea avea loc pe bază de proiecte înscrise într-un regim de finanțare competitiv.

Concluzii la secțiunea I

Secțiunea privind „Personalizarea și diversitatea” a încercat să propună acțiuni posibile pentru a îndrepta sistemul de învățământ superior din România pe calea personalizării. Propunerile noastre au atins mai întâi problematica diversificării programelor de studii dincolo de cele trei tipuri consacrate (licență, master și doctorat), prin introducerea programelor de educație de tip „ciclu scurt”, adaptabile, individualizate, moderne, care ar răspunde în mai bună măsură nevoilor de formare ale persoanelor și organizațiilor. Apoi, ne-am aplecat asupra personalizării programelor existente prin găsirea de soluții flexibile de intrare și ieșire în/din educație, prin modularizarea curriculumului, diversificarea metodelor de predare ș.a.m.d. Nu în ultimul rând, ne-am adresat personalizării pe componenta de cercetare academică, menționând câteva stimulente care pot sprijini dezvoltarea capacității de cercetare a IIS.

¹⁹ În prezent funcționează un astfel de stimulent prin deschiderea unei linii de finanțare nerambursabilă a start-up-urilor și spin-off-urilor inovative în cadrul Axei 2 de cercetare POS CCE.

Dacă până acum am luat în discuție serviciile oferite de IIS și anumite programele educaționale și de cercetare din cadrul sistemului de învățământ superior, în continuare vom aduce în dezbatere chestiuni legate de transparența IIS și de deschiderea față de societate a sistemului în ansamblu. Așadar, propunem acțiuni de responsabilizare a universităților, de încurajare a dezvoltării serviciilor oferite prin asigurarea transparenței.

Întrebarea 1. Considerați că instituțiile de învățământ superior ar trebui să dezvolte și programe de studii de scurtă durată? Dacă da, acestea ar trebui să fie eligibile pentru finanțarea de bază?

Întrebarea 2. Considerați că ar fi oportună subvenționarea de către stat a unui sistem de credite (împrumuturi) preferențial pentru studenții care aleg programele de scurtă durată?

Întrebarea 3. Credeți că este oportun ca firmelor care contractează servicii de formare profesională pentru angajați să li se ofere stimulente fiscale?

Întrebarea 4. Considerați că ar fi potrivit ca sistemul de învățământ superior să integreze și alte forme sau tipuri de instituții educaționale (cum ar fi organizațiile private pentru profit)?

Întrebarea 5. Considerați că ar fi oportun ca programele de studii universitare consacrate să fie diversificate în funcție de cerințele și așteptările beneficiarilor direcți (e.g., studenții)?

Întrebarea 6. Considerați oportună modificarea reglementărilor în domeniul standardelor profesionale și al organizării programelor de studii astfel încât să se permită accesul cu ușurință la catedră (la activități de predare și asociate) al practicienilor și profesioniștilor non-universitari?

Întrebarea 7. Considerați oportună introducerea finanțării instituționale pentru creșterea capacității de cercetare în universități?

II. Transformare prin asumarea responsabilității instituționale

Context

Diversitatea și personalizarea nu au sens în absența informațiilor care permit studenților să facă opțiuni reale și altor actori să obțină date relevante despre învățământul superior. Transparența învățământului superior presupune o varietate de baze de date publice și private, generale și specializate, care permit instituțiilor și persoanelor să clasifice și să ierarhizeze serviciile de educație superioară și să ia decizii documentate.

Însă transparența, care reprezintă mai puțin un scop în sine și mai degrabă un instrument care sporește capacitatea de decizie a actorilor și calitatea deciziilor lor, îndeplinește și funcții mai generale într-un sistem de învățământ superior. Pe de-o parte, ea susține crearea unui sistem de reputație instituțională care permite o mai bună armonizare dintre interesele beneficiarilor și oferta de educație. Pe de altă parte, transparența încurajează dezvoltarea unui mediu instituțional bazat pe cooperare – între IIS și beneficiarii lor, între instituții și organismele care coordonează sistemul de învățământ și, la fel de important, între universități diverse. Nu în ultimul rând, transparența presupune un set de practici care întăresc, în timp, o cultură a responsabilității instituționale.

Transparența trebuie înțeleasă într-un sens larg, care cuprinde date cantitative despre resursele și rezultatele sistemului de învățământ, dar și date calitative privind natura acestor rezultate. Nu în ultimul rând, transparența este esențială pentru susținerea autonomiei universitare.

Universitățile funcționează într-o relație de interdependență cu alți actori instituționali care au ca misiune principală sau ca interes sporirea cunoașterii și a calității resurselor umane din economie și cultură. Transparența nu se limitează la organismele care coordonează sistemul de învățământ și la instituțiile care îl compun pe acesta din urmă. Informația transparentă trebuie să reflecte perspectivele cât mai multor actori, privați sau publici, care beneficiază de pe urma unei populații bine educate. Doar astfel poate transparența conduce la un sistem de reputație, în care alegerile educaționale documentate semnalizează furnizorilor de educație și beneficiarilor direcți și indirecti ai serviciilor educaționale care sunt opțiunile educaționale existente și care sunt coordonatele cererii de instruire.

Astăzi știm încă prea puține lucruri sigure despre sistemul de educație superioară românesc. Această lipsă de cunoaștere împiedică o evaluare cvasi-comprehensivă a sistemului, stabilirea clară a premiselor dezvoltării sale instituționale (chiar IIS le lipsesc date importante despre ele însele), slăbește șansele de colaborare internațională și diminuează oportunitățile de acces la surse externe de finanțare.

În fine, dacă transparența este asigurată, universitățile trebuie sprijinite pentru a se comporta responsabil printr-o creștere a libertăților lor juridice conform principiului autonomiei universitare. În momentul de față, cadrul legal rămâne relativ restrictiv în privința anumitor activități operaționale și tehnice, restrângând libertatea academică și flexibilitatea instituțională. Sugerăm, așadar, ca instituțiile care se comportă responsabil, între altele prin îndeplinirea cerințelor de transparență și a obiectivelor discutate în aceste secțiuni ale Cărții Verzi, să poată primi un statut juridic special, care să le confere mai multă autonomie și un plus de libertate operațională.

Am identificat următoarea serie de propuneri în vederea transformării principiului responsabilității instituționale într-un instrument funcțional.

Propunerea II.1 – Informație clară și accesibilă pentru toți actorii relevanți

În prezent, informațiile despre învățământul superior românesc ar putea fi descrise ca mai curând generale, irelevante pentru mulți actori (mai ales pentru angajatori) și învechite în raport cu tendințele internaționale. Viziunea pentru 2025 se sprijină pe un sistem de informații clare, comparabile și obiective, care permit universităților și altor actori să -și facă o imagine clară despre modul în care funcționează sistemul. Deocamdată, însă, procesele legislative și administrative sunt orientate politic mai degrabă decât de date și analize obiective.

Există câteva opțiuni pentru a spori transparența sistemului de educație. Prima dintre ele ar fi creșterea nivelului de date empirice și informații cu privire la instituțiile de învățământ superior și diseminarea acestora către beneficiarii direcți și indirecti. O astfel de măsură implică un act radical de intervenție guvernamentală și constrângeri pentru universități privind declararea datelor pe baza unui set de criterii și standarde. Deși putem anticipa rezistență din partea IIS și efecte adverse asupra universităților și sistemului (de ex., declararea de date false), este posibil ca efectele pe termen scurt să fie benefice. Opțiunea a fost deja avută în vedere de Legea Educației Naționale prin exercițiile de clasificare a IIS și de ierarhizare a programelor de studii. Exercițiile se află în faza colectării de date. Evaluarea rezultatelor lor ne va arăta în ce măsură exercițiile au fost eficiente sau nu.

A doua opțiune presupune sprijinirea colaborării între organismele centrale care coordonează sistemul, universități și

alți actori relevanți (asociații profesionale, asociații studențești, sindicate, ONG-uri ș.a.m.d.) în scopul construirii unei baze de date comune cu privire la sistemul de învățământ superior. Ca un astfel de parteneriat să devină operațional, va fi însă nevoie de stimulente puternice. Opțiunea presupune așadar un termen mediu sau lung de realizare, precum și o cantitate substanțială de resurse financiare și umane investite. Față de prima opțiune, cea de-a doua are avantajul unei construcții durabile.

A treia opțiune este de a permite universităților să se deschidă singure către societate și comunitatea globală, punând la dispoziție datele pe care le consideră potrivite din perspectiva misiunilor proprii. Opțiunea implică un termen mediu și ar contribui în mod direct la obiectivul de diversificare a sistemului, printre altele diferențiind clar între instituțiile transparente și cele comparativ opace. Însă rezultatele unui astfel de proces sunt greu de prognosticat și de controlat, căci datele oferite ar fi mai greu de comparat și, astfel, de utilizat pentru politicile publice privind educația superioară.

Recomandările de mai jos reprezintă o combinație de măsuri asociate unui mix al celor trei opțiuni amintite. Pentru a asigura instrumente de transparență folositoare avem nevoie să stabilim, mai întâi, echilibrul dintre datele cantitative și calitative colectate și analizate, nivelul și formele de acces la datele brute de către diverșii actori relevanți, responsabilitatea pentru colectarea și procesarea acestor date, seturile de variabile și indicatori comparabili cu datele statistice internaționale, însă adaptați la practicile din învățământul superior din România și corelația și interdependența seturilor de date, astfel încât ele să poată genera informații relevante.

Pentru un sistem de transparență funcțional, informațiile trebuie să fie

relevante și utilizarea lor clar stabilită. Cum sursa datelor brute sunt chiar IIS, acestea trebuie să cunoască faptul că datele lor sunt menite să fie utilizate de tipuri diferite de actori în scopul general de a crește cooperarea instituțională, mai degrabă decât pentru control și constrângere.

Recomandări

În vederea promovării transparenței la nivel de sistem

- ❖ Instituțiile de învățământ superior trebuie sprijinite să dezvolte procese interne de colectare structurată și periodică de date brute.
- ❖ Legată de alocarea resurselor de la nivel central la nivelul fiecărei instituții de învățământ superior privind, spre exemplu: alocările financiare bugetare, alocarea cifrelor de școlarizare pe instituție și domeniu de studii, scoaterea la concurs a posturilor didactice și de cercetare, etc.
- ❖ Trebuie avute în vedere stimulente pozitive și constrângeri care să conducă la o raportare sistematică a datelor și informațiilor de IIS către organismele centrale de coordonare, precum și către alte categorii de actori. Procesul trebuie gândit astfel încât să asigure livrarea de date și informații direct celor interesați și să evite aglomerarea și suprapunerea de conținut informațional.
- ❖ Organismele centrale trebuie să promoveze politici și decizii bazate pe analize obiective, precum și analize periodice ale sistemului de învățământ superior în ansamblul său.

- ❖ Organismele relevante ale Ministerului sau agențiile independente trebuie să își fundamenteze deciziile privind finanțarea învățământului superior și a cercetării, a instituțiilor și a programelor, pe evaluări externe și pe baza datelor obiective.

În ceea ce privește tipurile de informații necesare, propunem colectarea de date privind:

- ❖ Strategiile și procesele de resurse umane ale IIS, inclusiv activități precum pregătirea și dezvoltarea personalului academic;
- ❖ Rezultatele și procesele asociate programelor de studii organizate, precum și cerințele privind admiterea și selectarea studenților;
- ❖ Proiectele de cercetare și rezultatele acestora;
- ❖ Accesul la educație și la programele de învățare pe întreg parcursul vieții;
- ❖ Impactul sistemului de învățământ superior asupra societății, inclusiv cu privire la chestiuni precum accesul grupurilor defavorizate la instruire, oferta de servicii pentru studenți sau diversificarea practicilor instituționale în vederea dezvoltării IIS.

În privința mecanismelor concrete de livrare a informației către actorii relevanți, propunem:

- ❖ baze de date accesibile pe Internet;
- ❖ rapoarte tematice periodice, la nivel național și de sector;
- ❖ analize periodice la nivel de sistem;

- ❖ consultări periodice cu actorii din sistem și din afara sa pentru a determina relevanța datelor și a propune modificări ale sistemului de transparență;
- ❖ cercetări privind dimensiuni diverse ale sistemului de învățământ.

Propunerea II.2 – Întărirea mecanismului de reputație

Încrederea oamenilor și instituțiilor din România în învățământul universitar din țară este relativ scăzută, mai ales în privința relevanței studiilor universitare pentru viața adultă sau pentru nevoile angajatorilor și ale economiei.²⁰ Reputația instituțională ține, mai curând, de impresii personale, de multe ori nedocumentate, asupra sistemului și nu de opțiunile informate ale actorilor. Slaba finanțare a învățământului superior și starea precară a resurselor umane, agravată de emigrarea personalului calificat, au condus la o criză de încredere în învățământ, dublată de o criză a responsabilității instituționale.

Asigurarea calității constituie, prin excelență, un mecanism de dezvoltare a răspunderii în IIS și de construire a încrederii publice în învățământ. Prin metode și instrumente specifice – în esență, combinația de date cantitative și evaluări calitative –, asigurarea calității în învățământul superior oferă rezultate concrete pentru instituțiile de învățământ, care pot fi sprijinite să se adapteze unui mediu educațional, politic, economic și social în schimbare; pentru decidenți, care primesc informație ce poate fi folosită în elaborarea de politici în domenii precum finanțarea sau „coordonarea de la distanță” a învățământului superior; pentru studenți,

indiferent de coordonatele acestora, care pot beneficia de informații pentru a putea să-și planifice carierele educaționale și angajatori, care primesc informații privind viabilitatea, eficiența și relevanța unei anume instituții sau program de studii. Un al obiectiv este și cel de modificare a percepțiilor pe care IIS le au cu privire la rolul și atribuțiile ARACIS. Conform Barometrelor Calității 2009 și 2010, IIS definesc rolul ARACIS în termeni de verificare și control al calității, ceea ce este contrar profilului instituțional al agenției.

Dezvoltarea unor sisteme de publicare a datelor brute referitoare la funcționarea instituțiilor de învățământ superior precum și la metodele de utilizare a acestora în vederea transformării datelor în informații relevante reprezintă premisele întăririi responsabilității instituționale. Instituțiile care aleg să fie transparente și descoperă avantajele planificării strategice bazate pe analize sistematice ale datelor relevante, își asumă conștient responsabilitatea față de beneficiarii lor. Ele vor putea, în timp, să devină reflexive și să se adapteze mai bine nevoilor educaționale și de cunoaștere și cercetare de la nivelul comunităților diverse pe care le deservește. Un astfel de proces presupune cel puțin două puncte cheie, asupra cărora trebuie insistat. Pe de-o parte, dezvoltarea unei culturi organizaționale care să valorizeze și să își asume responsabilitatea față de beneficiari necesită un timp relativ îndelungat. Pe de altă parte, un proces de dezvoltare instituțională precum cel descris aici necesită resurse care să contribuie decisiv la dezvoltarea capacității instituționale. De exemplu, analiza și valorificarea datelor colectate cu privire la aspectele relevante legate de activitatea unei instituții de învățământ superior presupune, în practică, dezvoltarea unor structuri instituționale specializate, care să beneficieze de resurse umane și materiale adecvate calitativ și cantitativ. Ar fi nerealist să presupunem că astfel de structuri vor

²⁰ O serie de informații relevante în acest context pot fi găsite în Barometrul Calității – 2010, editat de ARACIS.

apărea de la sine în actualul context instituțional, caracterizat, după cum spuneam anterior, de o penurie a resurselor.

Recomandări

- ❖ O filozofie a asigurării calității bazată pe sprijinul pentru și negocierea cu instituțiile ar avea ca efect și o modificare a percepției acestora cu privire la funcția asigurării calității în general și a rolului ARACIS în particular.
- ❖ Implementarea pe scară largă a unor exerciții de benchmarking va deschide calea pentru evaluări alternative și independente în învățământul superior, care pot fi individualizate în funcție de specificul instituțional. Exercițiile de benchmarking instituțional au un impact puternic atât asupra diversității sistemice, cât și, mai general, asupra responsabilizării instituționale.
- ❖ Dezvoltarea unui sistem preferențial de alocare a resurselor pentru acele instituții care își dovedesc intenția de a dezvolta structuri de analiză a datelor în scopul adecvării lor la mediul socio-economic în care funcționează.
- ❖ Promovarea prin intermediul politicilor publice în domeniul educației superioare a conceptului de responsabilitate instituțională și crearea unui sistem de beneficii asociate implementării acestuia la nivel instituțional. Câteva exemple în acest sens: crearea unui sistem de contracte instituționale în vederea finanțării pe criterii transparente, cunoscute și obiective, de performanță în educație și cercetare, contracte care la încheierea lor să fie evaluate din perspectiva îndeplinirii

obiectivelor asumate; dezvoltarea unui set de practici și instrumente de evaluare a calității care să releve informații relevante despre universități, să permită evaluarea acestora în contextul misiunii instituționale asumate de fiecare instituție în parte și să permită distingerea unor diferite nivele de calitate diferențiate, spre deosebire de verdictul de acreditare de tip DA/NU, asocierea unui sistem de beneficii (financiare sau de altă natură) pentru sprijinirea acelor instituții care dovedesc capacitatea de a dezvolta și implementa planuri strategice pe termen mediu și lung, cu obiective clare și evaluări de parcurs și altele.

- ❖ Organizarea unor evenimente (forumuri, expoziții ș.a.) naționale și regionale cu scopul de prezentare a rezultatelor principalelor demersuri privind contribuția la dezvoltarea comunităților deservite. O asemenea abordare va conduce către sporirea încrederii societății în universități, precum și către o consolidare a reputației acestora.
- ❖ Universitățile trebuie sprijinite și încurajate să dezvolte programe și activități orientate în mod direct către societate. Acțiunile civice, de implicare activă și aplicare directă a principiilor și elementelor teoretice, de cunoaștere fundamentală, trebuie susținute de universități și trebuie recompensate de către actorii instituționali care finanțează universitățile.

Concluzii la secțiunea a II-a

Responsabilitatea reprezintă o valoare centrală a procesului demarat de Viziune. Este însă și una dintre valorile greu de atins. Nu numai că are nevoie de un termen mai îndelungat, ci presupune

schimbări în interiorul instituțiilor și transformări substanțiale ale mediului extern în care acestea operează. Propunerile de mai sus constituie, așadar, doar o parte dintre pașii esențiali care pot spori responsabilitatea instituțională.

Data fiind importanța acestui scop, subliniem că este esențial ca instituțiile care aleg calea lungă și dificilă a responsabilizării să fie compensate în consecință. Universitățile care ating un grad înalt de transparență și îl mențin ulterior pot fi recompensate, spre exemplu, printr-un statut juridic diferit, care să le permită mai multă flexibilitate și un plus de libertate de mișcare. Desigur, un astfel de aranjament depinde de existența unor mecanisme de control care să condiționeze păstrarea statutului special de menținere a comportamentului responsabil. Această propunere va face alături de altele, obiectul următoarei direcții de acțiune (*Adecvarea instituțiilor la misiunea pe care și-o asumă*).

Întrebarea 8. Considerați oportună intervenția organismelor de coordonare a învățământului universitar în scopul obținerii de informații clare și ușor accesibile pentru toți actorii relevanți ai sistemului de învățământ superior?

Întrebarea 9. Credeți că un sistem integrat de baze de date larg accesibile privind datele din instituții și programele de studii ar conduce la o îmbunătățire substanțială a capacității de alegere informată a viitorilor studenți și a angajatorilor?

Întrebarea 10. Considerați oportună aplicarea pe scară largă a unor exerciții de benchmarking în universitățile din România?

III. Adecvarea instituțiilor la misiunea pe care și-o asumă

Context

În mod inevitabil, creșterea personalizării, diversității și a responsabilității instituționale nu pot apărea decât în condițiile unor aranjamente organizaționale noi sau în contextul ameliorării aranjamentelor organizaționale actuale. Având în vedere structura sistemului în momentul de față, asemenea aranjamente vor presupune, printre altele:

- Un cadru coerent de valori și principii specifice misiunii asumate;
- Un leadership participativ și responsabil, cultivat prin activități de instruire comună și evaluare colegială;
- Management strategic, orientat către performanță și însoțit de un sistem de asigurare a calității puternic adaptat specificității instituționale;
- Politici și strategii clare, dezvoltate pe termen mediu și lung, oferind un plus de predictibilitate și de spirit anticipativ, însoțite de o puternică funcție a evaluării;
- Actori externi care participă la conceperea obiectivelor, politicilor și strategiilor instituționale;
- Dezvoltarea de consorții și parteneriate în vederea gestionării comune a resurselor, dezvoltării expertizei și schimbului de bune practici educaționale.

Redefinirea aranjamentelor interne de guvernare trebuie să aibă ca miză, printre altele, o prezență mai activă a universităților în societate. Acest proces

trebuie sprijinit prin alocări financiare și prin modele de învățare și evaluare reciprocă.

Propunem ca, până în 2015, universitățile să poată beneficia de un statut juridic care să le permită, de exemplu, să-și organizeze liber resursele umane, inclusiv la nivelul salarizării și al relațiilor de muncă. Indiferent de soluțiile juridice concrete alese pentru a face posibile aceste obiective, universitățile publice trebuie să se bucure de un statut diferit de cel al serviciilor administrației publice, eventual mai apropiat de statutul entităților private de utilitate publică. Un asemenea statut constituie o precondiție a unei autonomii universitare întărite și a unei libertăți academice consolidate.

Am identificat trei propuneri care ar permite instituțiilor o mai bună adecvare la misiunile pe care și le propun.

Propunerea III.1 – O reorientare către finanțarea privată

Subfinanțarea sistemului de învățământ superior a reprezentat, în România, mai degrabă regula decât excepția. Cu toate acestea, până acum, universitățile nu au reușit să-și asigure surse de venituri alternative substanțiale – cu excepția taxelor de studii. Actualul sistem de finanțare este uniform și recompensează mai ales activitățile de predare tradiționale.

Diversificarea programelor de studii și a practicilor de învățare sunt posibile în măsura în care, la nivel universitar, se vor dezvolta capacități sporite de atragere a resurselor din surse private.

Recomandări

- ❖ Garantarea, printr-un fond de stat, a creditelor contractate de universități. Există deja instituții care solicită împrumuturi bancare sau caută donații. Aceste fonduri rămân însă la un nivel foarte redus

în totalul resurselor universităților, în parte datorită reticenței băncilor de a împrumuta IIS. Această reticență ar putea fi diminuată dacă statul ar garanta creditele, printr-un fond special, în cazurile de plată întârziată sau neplată. Guvernul își poate reduce riscurile financiare printr-un sistem de asigurare a probității financiare a instituțiilor, de pildă, asigurându-se că nivelul de venit actual și anticipat este suficient pentru a garanta restituirea împrumuturilor în condițiile menținerii calității serviciilor. Universitățile ar beneficia, în schimb, de acces îmbunătățit la serviciile financiare și ar putea investi în infrastructură și cercetare.

- ❖ Veniturile universității din donații sunt, în prezent, slab reprezentate. Universitățile ar putea înființa departamente de strângere de fonduri din donații sau ar putea externaliza astfel de servicii. Un exemplu de stimulent puternic ar constitui înființarea unui fond special de finanțare din partea statului care să recompenseze instituțiile în mod direct proporțional cu sumele dobândite de acestea din donații private. Fondul ar putea fi abandonat după ce practica pe care o susține ar deveni destul de răspândită printre IIS. Alternativ, astfel de fonduri ar putea fi administrate de organizații nonprofit de tip filantropic care să susțină practica donațiilor și să superviseze investițiile.
- ❖ LEN menționează posibilitatea existenței creditelor pentru studenții din categorii defavorizate. Ele ar putea fi extinse treptat și la alte categorii de studenți. Schemele de credite pentru studenți, care funcționează în Europa, cresc accesul la studiile superioare. Acestea implică

împrumuturi pentru plata taxelor de școlarizare și pentru acoperirea cheltuielilor de subzistență, ce sunt recuperate după încadrarea pe piața muncii a absolventului. Eventuala aversiune față de îndatorare a tinerilor ar putea fi redusă prin stabilirea unor plafoane ale veniturilor viitoare (obținute după absolvire), sub care datoriile nu încep să fie recuperate.

- ❖ Parteneriatele și consorțiile pot reprezenta o cale alternativă de a accesa surse private de finanțare și sunt susținute de LEN. De asemenea, noile modificări ale cadrului legal privind parteneriatele public-privat pot reprezenta o oportunitate pentru universitățile de stat din România. În același spirit, prin constituirea de consorții universitare, se pot accesa surse de finanțare diferite de cele bugetare pentru proiecte de amploare.
- ❖ Nu în ultimul rând, criteriile folosite în asigurarea calității ar trebui să aibă în vedere instituțiile care își administrează eficient veniturile.

Propunerea III.2 – Dezvoltarea capacității instituționale în universități

Tradițional și facilitat de cadrul legal, în universitățile românești s-a păstrat suprapunerea rolurilor academice și administrative. Aceasta generează administrarea ineficientă a facultăților și limitează libertatea academică a profesorilor și cercetătorilor, mai ales în privința alegerii subiectelor și metodelor cursurilor și proiectelor de cercetare. Uneori, suprapunerea amintită conduce la conflicte de interes și corupție. La prestația slabă a personalului administrativ a contribuit și absența unui grad suficient de autonomie instituțională

Pentru ca universitățile să poată funcționa pe coordonatele unei viziuni pe termen mediu și lung și ale obiectivelor strategice și operaționale asociate, ele au nevoie de lideri și manageri înalt profesionalizați care să poată gestiona eficient provocările instituționale și sistemice.

Recomandări

- ❖ Îmbunătățirea procesului de planificare strategică. Viitorul apropiat, mediu și lung trebuie gândit și planificat într-o manieră profesionistă. Metode precum foresight-ul, analiza riscurilor și studiile de impact trebuie să facă parte din instrumentarul fundamental al proceselor administrative, să se supună evaluării și analizei colegiale și să fie strâns legate de procesele de asigurare a calității.
- ❖ Profesionalizarea managementului academic. Aceasta presupune dezvoltarea vocației de lider și de administrator universitar. O parte dintre administratorii existenți vor face în mod firesc parte din această categorie profesională. Va fi nevoie însă, suplimentar și de noi profesioniști. Aceștia pot fi atrași:
 - prin separarea funcțiilor de management de cele academice, astfel încât prerogativele, competențele și limitele fiecărui rol universitar să fie mai explicite și mai ușor de îndeplinit;
 - prin crearea de programe, într-o primă fază naționale, de pregătire administrativă pentru învățământul superior; inițial, acestea ar putea fi finanțate prin programe FSE / POSDRU orientate spre dezvoltarea de platforme de pregătire pentru managerii

universitari. Aceasta ar presupune și recrutarea de tineri lideri, potențiali lideri și administratori, care să fie instruiți continuu.

- ❖ Dezvoltarea de procese de evaluare pentru administratorii universitari. Aceștia din urmă au nevoie nu numai de competențe profesionale de management, ci și de competențe transversale specifice activităților de management. Noile grile de promovare trebuie să țină cont de faptul că, pe lângă cadrele didactice și de cercetare, imaginea și reputația universității sunt susținute și reprezentate și de administratorii universitari. Ca atare, universitățile ar trebui să aibă în vedere, mult mai responsabil, procedurile de evaluare profesională pentru funcțiile din domeniul managementului operațional, ținând cont de criteriile relevante stabilite intern de către întreaga comunitate academică .

Propunerea III.3 – Reforma aranjamentelor de guvernare instituțională

Universitățile românești integrează mult prea puțin în propria cultură organizațională valorile și principiile guvernantei universitare. În acest fundal, universitățile își stabilesc cartele și regulamentele interioare prin transpunere și copiere de la alte instituții de învățământ superior din țară sau străinătate, fără ca acestea să conducă la consolidarea unui context de guvernare internă. Una dintre explicații este că managementul instituțional a rămas cantonat în practici de dirijare și control rigid, fără ca aranjamentele de reglementare să genereze relaționare flexibilă, responsabilizare, încredere și răspundere publică. În ceea ce privește relațiile cu organismele de coordonare

centrale, percepția dominantă la nivel universitar a fost de control inflexibil, nu de coordonare și îndrumare.

În consecință, în ciuda numeroaselor viziuni, misiuni instituționale și strategii asumate la nivel formal, universitățile românești încă nu dispun de o capacitate administrativă performantă, eficientă și eficace. Ele preferă să folosească abordări standard în oferta de programe de studii, în cuantificarea performanței, ezitând în același timp să creeze și să dezvolte platforme de cooperare inter-instituțională și premise pentru consorții, inclusiv consorții tematice, în vederea diversificării și personalizării programelor și ofertelor de educație, cercetare și dezvoltare.

Această stare de fapt poate fi schimbată și printr-o regândire a guvernanței instituționale, determinată în parte și de obiectivele mai generale ale personalizării, diversității instituționale și transparenței. Pe lângă propunerea anterioară privind dezvoltarea capacității administrative, universitățile își pot regândi structura organizațională astfel încât să crească deopotrivă libertatea academică și relevanța serviciilor publice, cultivând simultan procesele de învățare organizațională și angajament comunitar.

Recomandări

- ❖ Regândirea statutului juridic și fiscal al IIS. Așa cum am afirmat anterior în documentul de față, universitățile au nevoie de un plus de autonomie în privința administrării resurselor lor umane și financiare. Discuțiile intense din ultima perioadă referitoare la reglementările privind salarizarea cadrelor didactice din sistemul de învățământ superior de stat și deciziile de personal arată cât este de important ca libertățile și limitele instituționale să fie explicite, clare și cunoscute de toți membrii comunității universitare. Noul statut

juridic al universităților ar putea implica modificări ale legilor cadru privind învățământul și administrația publică .

- ❖ Redefinirea și regândirea organismelor și altor entități organizaționale și elaborarea unor noi cadre de reglementare internă pe baza prevederilor noilor acte universitare. Mai devreme sau mai târziu, fiecare instituție se va afla în postura să examineze și evalueze modul în care structurile instituționale moștenite fac față nevoilor concrete ale comunității universitare și ale mediului extern. Noile cadre de reglementare interne trebuie să definească mai clar aranjamentele și procesele instituționale, printre altele ținând cont de principiile eficienței, eficacității și evaluării în funcție de misiunea asumată .
- ❖ Crearea de organisme consultative în vederea elaborării planurilor strategice și operaționale. Astfel de organisme pot fi în mod profitabil compuse din reprezentanți ai principalilor angajatori, ai instituțiilor publice din aria geografică relevantă, ai organizațiilor non-guvernamentale și ai altor asociații. Totodată, instituțiile de învățământ superior trebuie să îmbrățișeze un stil de comunicare și consultare reciprocă prin intermediul asociațiilor profesionale, care să reunească atât cadre didactice și de cercetare, cât și practicieni. O asemenea abordare va facilita totodată și implicarea universităților în procesul de elaborare, dezbateri și evaluare a strategiilor socio-economice ale comunităților locale și regionale.
- ❖ Diversificarea și îmbunătățirea instrumentelor de monitorizare și evaluare a calității serviciilor,

cercetării și educației oferite de instituție și modernizarea practicilor de monitorizare și evaluare. Aceste operațiuni presupun utilizarea de metode relevante de evaluare, precum și colaborarea cu organisme consultative cu expertiză dovedită în domeniu. Totodată, evaluarea ar putea fi și ex-ante, de exemplu, prin dezvoltarea de analize privind nevoia de pregătire profesională și de alt tip, inclusiv prin identificarea obiectivelor și preferințelor grupurilor demografice din care universitățile își atrag potențialii beneficiari. Rezultatele exercițiilor de monitorizare și evaluare trebuie să fie accesibile public – o condiție esențială pentru transparență și pentru responsabilitatea publică.

- ❖ Adaptarea politicilor interne de recrutare și promovare a personalului universitar la noul statut juridic și fiscal al universităților, precum și la noul context de poziționare a universităților și a programelor de studii. Noile politici interne trebuie să se facă ținând seama de ponderea componentelor care definesc misiunea academică - componenta didactică și componenta de cercetare, prin adecvarea lor la misiunea instituției. Astfel, se va asigura claritatea și predictibilitatea mobilității cadrelor didactice și cercetătorilor între universități și remunerarea acestora în mod corespunzător.

Este important de subliniat faptul că implementarea acestor Recomandări va conduce către un proces de transformare a universităților din structuri care reacționează greoi la schimbările sociale și economice, în instituții flexibile, orientate spre viitor, care participă direct la schimbare și își asumă roluri sociale și civice în cadrul comunităților deservite.

Astfel, percepția publicului asupra relevanței instituțiilor se va modifica în timp. Totodată, aplicarea acestor recomandări va conduce la crearea unui mediu prielnic de comunicare între universitari, studenți, absolvenți, principalii angajatori și comunitatea largă .

Concluzii la secțiunea a III-a

Aplicarea acestor Recomandări asupra sistemului va genera, cel mai probabil, efecte puternice. Universitățile își vor coordona mai bine strategiile, se vor racorda mai ușor și mai firesc la comunitățile din care fac parte și își vor cultiva reputația cu mai multă grijă. Actorii extra-universitari relevanți vor câștiga încredere în instituții, cu care vor putea comunica într-un limbaj comun și de la care vor primi feedback profesionist. Crearea consorțiilor, inclusiv a celor tematice (de exemplu, cele referitoare la achiziția de resurse informaționale electronice), precum și fuziunea prin comasare sau absorbție vor fi evaluate și analizate. Evaluarea ar putea fi realizată atât de către agențiile de specialitate, cât și de universitățile participante în proces. În timp ce analiza ar putea fi realizată atât din perspectiva fezabilității administrative, cât și din perspectiva colectării resurselor alternative direcționate spre îmbunătățirea continuă a procesului didactic și de cercetare.

Această secțiune a Cărții Verzi propune soluții sistematice de amploare, precum regândirea statutului juridic și fiscal al universităților, orientarea către surse private de finanțare, un management educațional profesionist, sau planificarea strategică în universități.

În mod inevitabil, instituții diferite vor fi pregătite diferit și dispuse în grade diferite să implementeze propunerile avansate în prezenta Carte Verde și în Cartea Albă care va urma acesteia. Pe baza experiențelor acumulate de programele de dezvoltare din alte state europene, propunem ca diferențele de disponibilitate

și pregătire amintite să fie recunoscute prin crearea unor aranjamente tranzitorii care să permită, în cele din urmă, adoptarea la nivel național a reformelor recomandate în acest document.

Așadar, în secțiunea următoare, „De la recomandări la fapte”, este descrisă o primă serie de pași care urmează să fie făcuți înspre adoptarea soluțiilor propuse

Întrebarea 11. Considerați că universitățile românești au nevoie de un statut juridic, administrativ și fiscal diferit de cel din prezent? Dacă da, care credeți că ar fi principalele opțiuni pentru modificarea statutului actual?

Întrebarea 12. Considerați fezabilă garantarea creditelor contractate de universități printr-un fond de stat?

Întrebarea 13. Credeți că este oportună recompensarea din fonduri publice a IIS care dezvoltă structuri organizaționale menite să crească ponderea donațiilor în totalul veniturilor universității?

Întrebarea 14. Credeți că se impune extinderea, în viitor, a sistemelor de credite, de la studenții din categorii defavorizate către întreaga populație de studenți?

Întrebarea 15. Credeți că universitățile își pot spori șansele de a crește resursele accesate din surse private, prin dezvoltarea de consorții și parteneriate?

Întrebarea 16. Credeți că desfășurarea în universități a unor exerciții de foresight care să implice și actori din afara instituției ar putea conduce la o îmbunătățire a capacității de planificare strategică a instituțiilor de învățământ superior?

Întrebarea 17. Considerați că în universitățile românești se impune o separare clară a funcțiilor de management de cele academice?

De la recomandări la fapte: un scenariu posibil

Propunem în continuare un posibil scenariu de implementare a unei părți a recomandărilor care fac subiectul Cărții Verzi. Fără să epuizeze opțiunile descrise anterior, programul de implementare schițat aici ar asigura condițiile pentru realizarea ulterioară a întregului set de Recomandări propuse.

Scenariul nostru de implementare presupune identificarea unui **prim val** de instituții dispuse să se plaseze în avangarda procesului de transformare. Pe baza rezultatelor evenimentelor din primul val, s-ar putea stabili valuri ulterioare de instituții care se alătură reformei. În cele din urmă, o majoritate a instituțiilor de învățământ superior din România ar participa la transformările delimitate în Cartea Verde, avansând întregul sistem de învățământ superior înspre starea descrisă de Viziunea 2025.

Stabilirea instituțiilor care participă la primul val trebuie să aibă în vedere două dimensiuni ale diversității instituționale. Prima ține de calitatea publică sau privată a universităților. Întrucât valul inițial implică aranjamente speciale privind finanțarea instituțională din fonduri publice, doar universitățile de stat ar fi eligibile într-o primă fază. Această decizie ar putea fi modificată pe parcurs, pe măsură ce am ști mai bine cum reacționează în practică IIS. Un aranjament paralel pentru universitățile private interesate ar putea fi, așadar, avut în vedere ulterior.

Cea de-a doua dimensiune relevantă a diversității privește încadrarea IIS într-una dintre clasele definite de Legea Educației Naționale. Toate cele trei clase ar fi eligibile pentru primul val, mai ales având în vedere recomandarea noastră de a reorienta educația spre învățarea pe întreg parcursul vieții.

O schiță a scenariului de implementare

Declarațiile de intenție

În faza inițială, toate instituțiile de învățământ superior publice ar fi invitate să își exprime interesul de a participa la primul val de transformare. Pe lângă declarația formală de intenție, fiecare IIS interesată ar depune și un program de transformare cu obiective care să țină seama de Recomandările din Cartea Verde, ținând cont și de clasa din care instituția respectivă face parte. (În cazul în care primul exercițiu de clasificare nu se va fi încheiat până la data depunerii declarațiilor de intenție, universitățile ar fi invitate să anticipeze clasa în cauză)

Consultarea cu instituțiile interesate

După depunerea declarațiilor de intenție, membrii echipei noastre ar vizita instituțiile care și-au exprimat interesul față de participarea la primul val. S-ar discuta așteptările IIS de la acest proces, eventualele amendamente la propunerile avansate în declarația de intenție, precum și detaliile strategiilor de implementare avute în vedere de universități.

Procesul de selecție

În urma dezbaterilor cu instituțiile interesate (dar și a derulării procesului de consultare asupra Recomandărilor Cărții Verzi), echipa proiectului ar elabora un set de criterii pentru selectarea participanților la primul val de transformare.

Procesul de selecție ar ține cont de calitatea propunerilor primite de la

instituțiile interesate, de echilibrul dintre diferitele clase de universități participante, precum și de constrângerile impuse de administrarea programului de implementare asociat primului val de transformări. În plus, în afară de asumarea declarațiilor de intenție de către administrația superioară a IIS (o condiție necesară participării), ar conta și asumarea programului de transformare instituțională de către comunitatea universitară locală.

Evaluarea dosarelor pe baza criteriilor amintite ar putea fi însoțită de noi interviuri cu echipele de conducere ale fiecărei universități.

Până la finalul procesului descris mai sus ne așteptăm să identificăm un număr de instituții publice care ar lua parte la primul val.

Primul val de transformare

Instituțiile și echipa proiectului ar stabili de comun acord condițiile juridice – regimul de libertăți și prerogative instituționale – necesare implementării Recomandărilor propuse în Cartea Verde care au fost preluate în propunerea de transformare instituțională. Aceste condiții ar fi asigurate provizoriu pentru instituțiile participante, cu condiția acceptării unor mecanisme de monitorizare stabilite de comun acord care să ateste că universitățile nu abuzează de atribuțiunile conferite.

Finanțare centrală pentru transformare și sprijin în perioada de tranziție

Considerăm esențială existența unor instrumente speciale de finanțare pentru sprijinirea instituțiilor membre ale primului val. Finanțarea ar putea fi acordată în tranșe asociate unor faze sau etape ale procesului de transformare instituțională asumat de către participanți. Acordarea fiecărei tranșe ar depinde de îndeplinirea cu succes a etapei anterioare.

În plus, datorită faptului că procesul de transformare poate genera probleme de finanțare – de ex., cauzate de creșterea ponderii programelor de învățare pe întreg parcursul vieții în detrimentul programelor pentru care se acordă finanțare de bază de la buget – ar fi esențial ca instituțiilor participante să li se asigure temporar o finanțare cel puțin egală cu aceea care ar fi fost obținută în afara participării la primul val.

Încurajarea învățării reciproce

Esențial este și ca, în perioada de parcurgere a programului de transformare instituțională, dar și ulterior, membrii administrației superioare a IIS participante să își împărtășească experiențele. Având în vedere că aceștia ar fi percepuți ca lideri ai transformărilor demarate de Viziune, astfel de schimburi de experiență ar putea fi publice.

Ca atare, considerăm importantă înființarea unei asociații care să faciliteze învățarea reciprocă și comunicarea experiențelor perioadei de tranziție. Asociația ar publica materiale privind lecțiile deprinse și ar organiza conferințe și prezentări susținute de liderii instituționali. Participarea la eventualele valuri ulterioare de transformare ar conferi automat oricărei instituții statutul de membru al asociației amintite.

Confirmarea noului statut juridic și a autonomiei conferite de acesta (acolo unde este cazul)

Odată ce programul de transformare instituțională (primul val) ia sfârșit cu succes, instituțiile ar primi în mod formal și permanent statutul juridic și/sau fiscal menționat anterior (libertățile și prerogativele care au facilitat transformarea). Aceste condiții ar putea fi extinse ulterior la nivelul întregului sistem de învățământ superior ori la nivelul unei părți a acestuia.

Reglementări asociate noului statut

În perioada de implementare a programului de transformare instituțională, cel puțin următoarele trei domenii ar trebui acoperite în mod satisfăcător:

- Reglementările actuale. Ar fi importantă reducerea poverii administrative asupra IIS participante la primul val. Odată ce aceste instituții și-au demonstrat adecvarea la propriile scopuri, ele ar putea fi eliberate de o parte dintre sarcinile birocratice împovărătoare.
- Asigurarea calității. Noile tipuri de instituții ar continua să participe la procesele de evaluare a calității. S-ar putea determina însă, împreună cu instituțiile și agențiile relevante, oportunitatea unor schimbări care să reflecte noul statut instituțional.
- Reglementările privind situația financiară. În calitate de organizații independente, instituțiile participante la primul val s-ar putea supune unor forme diferite de reglementare financiară. Acestea ar fi menite să asigure probitatea financiară și menținerea serviciilor publice oferite societății.

Vă invităm să vă exprimați opiniile cu privire la scenariul de implementare propus mai sus.

Consultarea

Punctele dumneavoastră de vedere și eventualele propuneri cu privire la conținutul Cărții Verzi sunt importante pentru noi. Am identificat diverse puncte de decizie în documentul de față. Acestea sunt marcate ca o serie de întrebări. Cartea Verde constituie baza pentru un proces de consultare care are loc în perioada iulie-septembrie 2011.

Vă invităm, așadar, să vă exprimați opiniile și observațiile în cadrul chestionarului disponibil la adresa <http://carteaverde.edu2025.ro/>.

Anexa 1

Prezentare generală a modificărilor introduse de Legea Educației Naționale nr. 1/2011

Legea Educației Naționale (LEN) a anunțat deja o parte dintre reformele propuse în acest document. În secțiunea de față vă oferim un rezumat al principalelor schimbări anticipate pentru următorii ani. Acestea sunt:

- **Finanțarea:** modificări ale mecanismelor de alocare;
- **Clasificarea universităților:** un sistem de clasificare care stimulează diferențierea în cadrul sistemului de învățământ superior românesc;
- **Creșterea accesului la învățământul superior** pentru grupurile defavorizate;
- **Personalul universitar:** noi criterii de selecție;
- **Învățarea pe întreg parcursul vieții (IPV):** creșterea participării adulților la programe IPV universitare și, mai general, creșterea numărului acestor programe;
- **Asigurarea calității:** o nouă metodologie în domeniu;
- **Managementul academic:** printre altele, un rol de lider puternic pentru rectorii universitari.

Noul sistem de finanțare

Noua metodologie de finanțare nu a depășit încă faza de concepție. LEN a stabilit însă în mod clar principalele instrumente de finanțare de la buget pentru învățământul superior și anume:

- Finanțarea de bază (construită pe un sistem de granturi de studii);
- Finanțarea complementară;
- Finanțarea suplimentară;
- Fondul de dezvoltare instituțională (acordat pe bază de competiție); și
- Fondul de incluziune socială (acordat, de asemenea, pe bază de competiție).

Metodologia de finanțare și cea de clasificare sunt parțial corelate. Instrumentele de finanțare se corelează atât cu ierarhizarea programelor de studii, cât și cu categoriile de universități și țin cont de nivelurile de performanță în vederea concentrării resurselor și a stabilirii priorității investițiilor. De asemenea, consorțiile universitare ar putea beneficia de finanțare preferențială.

De exemplu, finanțarea pe baze competitive și încurajarea excelenței universitare, inclusiv prin ierarhizarea programelor de studii, vor fi suplimentate de evaluarea performanței instituționale și a calității serviciilor de educație. Un minimum de 30% din finanțarea de bază va fi alocată universităților pe baza criteriilor de calitate stabilite de CNFIS și aprobate de MECTS.

Noua metodologie de clasificare a universităților

Clasificarea universităților va fi realizată de un Consorțiu de Evaluare compus din ARACIS, CNATDCU și CNCS. În cadrul primului exercițiu de evaluare națională, Consorțiul va fi îndrumat de o agenție europeană care are expertiză în domeniul clasamentelor și al clasificărilor din învățământul superior. Agenția în cauză nu a fost încă desemnată oficial.

Conform LEN, universitățile vor fi incluse într-una dintre următoarele categorii:

- universități centrate pe educație;

- universități de educație și cercetare științifică sau universități de educație și creație artistică ;
- universități de cercetare avansată și educație.

În plus, în fiecare domeniu de ierarhizare programele universitare vor fi clasate în 5 grupe (A, B, C, D și E). Practic, aceasta înseamnă că în fiecare domeniu din ierarhie (de exemplu, sociologia) cele mai bune programe vor fi plasate în clasa A și cele care au nevoie să fie îmbunătățite în clasele din coada clasamentului (D sau E). Ierarhia este construită pe baza datelor brute raportate de universități și a unor indicatori de ierarhizare (care vor fi elaborați după ce procesul de colectare a datelor ia sfârșit).

În cele din urmă, fiecare instituție va fi recunoscută oficial că făcând parte dintr-una dintre cele trei clase și va dispune de clasamente care să indice nivelul de excelență al fiecărui program universitar oferit.

Creșterea accesului la educație pentru grupurile dezavantajate

Prin LEN, statul se angajează să sprijine financiar și în alte moduri accesul la învățământul superior pentru tinerii (persoane până la 35 de ani) și adulții din comunitățile dezavantajate social și economic. Legea menționează și un sistem de împrumuturi speciale pentru membrii acestor grupuri.

Noi criterii de selecție pentru personalul academic

Titlurile universitare sunt acordate, în prezent, de CNATDCU. Ele se vor supune unui set nou de criterii. O schimbare majoră va consta în introducerea Calificărilor portabile. Acestea permit cadrelor didactice și de cercetare să lucreze oriunde în interiorul sistemului de învățământ, crescând flexibilitatea și mobilitatea profesională. În

plus, criteriile care stau la baza Calificărilor portabile vor fi mai adânc armonizate cu criteriile practicate de alte sisteme europene de învățământ și de alte comunități profesionale.

O mai bună furnizare a serviciilor de învățare pe întreg parcursul vieții

LEN promite să crească participarea adulților la IPV în programe universitare și să sporească numărul de astfel de programe. Legea oferă o definiție integrată și coerentă a învățării pe întreg parcursul vieții și a pregătirii profesionale și stabilește recunoașterea și certificarea competențelor obținute în contexte educaționale formale, informale și non-formale. În plus, autoritățile publice vor putea stabili Centre Comunitare pentru IPV care să implementeze la nivel de comunitate politicile și strategiile din domeniu.

O nouă metodologie de asigurare a calității

Metodologia va fi construită pe baza unei viziuni și a unei filozofii diferite. Procesul de acreditare va fi centrat în primul rând pe indicatorii de ieșire și de rezultat, în timp ce autorizarea va rămâne legată de indicatorii de intrare.

În premieră , ARACIS va utiliza benchmarking-ul ca un element cheie al procedurii de evaluare. În prezent, Agenția pilotează o bază de date pentru benchmarking în scopul de a testa noile seturi de indicatori instituționali și de program. După încheierea perioadei de pilotare și după analiza rezultatelor, evaluările vor fi bazate pe indicatori de benchmarking validați.

Modificări ale managementului universitar

Legea Educației Naționale promite să întărească orientarea instituțiilor de învățământ superior spre performanță și

competitivitate printr-un management local îmbunătățit. Acesta presupune:

- un rol de conducere cu prerogative sporite pentru rectorii universitari;
- activități antreprenoriale încurajate ca parte a guvernantei academice;
- un rol cheie pentru studenți în structurile de reprezentare – în senate și consiliile facultăților –, confirmând statutul acestora de parteneri în procesele academice.

Deși structura conducerii universitare nu se schimbă radical, modificările semnificative privesc pozițiile de rector și decan, care nu mai sunt aleși în mod necesar democratic de către corpul academic. Astfel, rectorii pot fi aleși fie prin vot direct de către cadrele universitare și reprezentanții studenților, fie prin concurs public, pe baza unei metodologii aprobate de senat, de către o comisie de recrutare. Decanii sunt numiți de rector pe bază de concurs public dintre universitarii din orice instituție din țară sau din străinătate.

Programul național de reformă 2011-2013

Guvernul României a publicat de curând Programul Național de Reformă 2011-2013, un document strategic care analizează nevoia de reformă într-un spectru larg de domenii de politici. Învățământul superior se numără printre domeniile vizate de schimbările anunțate deja de LEN.

Programul menționează datele „Raportului asupra stării sistemului național de învățământ – 2010” și scoate în evidență o serie de date relevante:

- după o creștere spectaculoasă, rata brută de participare la învățământul superior a scăzut în ultimii doi ani, ajungând la valoarea de 45% în 2009-2010 (față de 51,7% în anul anterior).

- aproape unu din patru tineri români care a finalizat o formă de învățământ superior nu are un loc de muncă .

Guvernul identifică și o serie de blocaje în învățământul superior, printre care:

- corelarea slabă a specializărilor universitare cu cerințele pieței de muncă;
- transferarea doar într-o mică măsura a rezultatelor sistemului de cercetare universitară către economie;
- o componentă teoretică prea puternică a învățământului superior, ce nu oferă absolvenților abilități și competențe practice.

Principalele acțiuni promise de Guvern în vederea remedierii blocajelor din sistemul de învățământ superior includ:²¹

- Dezvoltarea unui Cadru Național al Calificărilor adecvat nivelului de dezvoltare economică actuală și asimilarea lui la nivelul pieței muncii. Impact estimat: crearea unor locuri de muncă sustenabile, durabile în timp; o mai bună integrare a absolvenților pe piața forței de muncă; creșterea potențialului de atragere a capitalului străin în spațiul economic românesc pe baza unei oferte adecvate de forță de muncă; creșterea mobilității forței de muncă.
- Crearea unui cadru de selecție obiectiv, care să permită atragerea tinerilor cu aptitudini către Calificările care asigură implementarea unui model predeterminat de dezvoltare economică (TIC, inginerie, științe ale naturii, servicii, agricultură). Impact estimat: creșterea performanțelor profesionale ale

²¹ Fragmente citate din Programul Național de Reformă 2011-2013.

absolvenților și a gradului de ocupare a forței de muncă .

- Crearea mecanismelor de recunoaștere a competențelor dobândite prin învățarea formală și non-formală pentru rute de nivel terțiar, pentru toți tinerii cu potențial intelectual adecvat. Impact estimat: stimularea participării la studiile universitare prin posibila echivalare parțială a studiilor postliceale.
- Stimularea învățării pe tot parcursul vieții, inclusiv prin finalizarea și adoptarea Strategiei naționale de învățare permanentă. Impact estimat: creșterea numărului absolvenților de învățământ terțiar; creșterea interesului pentru învățare în contexte informale și non-formale și recunoașterea rezultatelor obținute prin acest tip de învățare.

Provocări

Legea Educației Naționale promite schimbări de substanță a învățământului superior românesc. Totodată, însă, Legea aduce cu sine o serie de provocări specifice:

- Capacitatea organismelor și agențiilor centrale de coordonare de a implementa schimbările;
- Capacitatea universităților de a-și găsi locul potrivit în noul mediu instituțional;
- O înțelegere împărtășită în sistem cu privire la schimbările intenționate;
- Impactul asupra omogenității sistemului și, în mod special, asupra
 - Personalizării: LEN are în vedere creșterea accesului la IPV și implicit un anumit tip de flexibilitate a opțiunilor educaționale. Este important însă ca schimbările să nu fie

limitate doar la programele alternative și ca stimulii pentru transformare să vină de la studenți și alți actori publici și privați, nu doar pe linie centrală.

- Diversității: Calificările portabile pot fi de ajutor, permițând universităților care aspiră la schimbare să identifice și să recruteze personalul adecvat. Clasificarea universităților ar putea să spargă paradigma actuală a uniformizării, însă există riscul ca ea să instituționalizeze trei modele uniforme, mai degrabă decât să încurajeze instituțiile să se deplaseze între clase, să-și schimbe aspirațiile și să își caute o nișă proprie.
- Transparenței: În timp, noile procese de asigurare a calității, inclusiv benchmarking-ul, vor genera un plus de transparență în privința standardelor și a conținutului programelor oferite de universități. Rămâne însă esențial ca aceste instrumente să spargă cultura calității bazată pe conformism, să încurajeze mecanisme de reputație și participarea actorilor externi la evaluarea serviciilor oferite de IIS.

Anexa 2

Glosar de termeni

Asigurarea calității educației - exprimă capacitatea unei organizații furnizoare de a oferi programe de educație în conformitate cu standardele anunțate. Asigurarea calității este realizată printr-un ansamblu de acțiuni de dezvoltare a capacității instituționale, de elaborare, planificare și implementare de programe de studiu, prin care se formează încrederea beneficiarilor că organizația furnizoare de educație îndeplinește standardele de calitate. (Sursa: Legea Educației Naționale)

Cadrul European al Calificărilor (European Qualifications Framework, EQF) – este un instrument care permite traducerea Calificărilor obținute la nivel național între statele europene, cu scopul de a facilita mobilitatea angajaților și a persoanelor înmatriculate la diferite niveluri în sistemele de învățământ și de a ușura accesul la învățare pe întreg parcursul vieții. (Sursa: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc44_en.htm)

Cadrul național al Calificărilor – reprezintă un instrument pentru stabilirea Calificărilor, în conformitate cu un set de criterii ce corespund unor niveluri specifice de învățare. Cadrul național al Calificărilor are ca scop integrarea și coordonarea subsistemelor naționale de Calificări și îmbunătățirea transparenței, accesului, progresului și calității Calificărilor în raport cu piața muncii și societatea civilă. (Sursa: Legea Educației Naționale)

Cadrul național al Calificărilor din învățământul superior (CNCIS) – reprezintă instrumentul pentru stabilirea structurii Calificărilor din învățământul superior. CNCIS are ca scop asigurarea

coerenței Calificărilor și a titlurilor obținute în învățământul superior. CNCIS asigură recunoașterea națională, precum și compatibilitatea și comparabilitatea internațională a Calificărilor dobândite prin învățământul superior. CNCIS este parte a Cadrului național al Calificărilor.

Calificarea – este rezultatul formal al unui proces de evaluare și validare obținut atunci când un organism competent stabilește că o persoană a obținut, ca urmare a învățării, rezultate la anumite standarde prestabilite. (Sursa: Legea Educației Naționale)

Calitatea educației - este ansamblul de caracteristici ale unui program de studii sau program de calificare profesională și ale furnizorului acestuia, prin care sunt îndeplinite standardele de calitate, precum și așteptările beneficiarilor. (Sursa: Legea Educației Naționale)

Cartea Albă (White Paper) – este un tip de document publicat, de regulă, de Comisia Europeană care conține propuneri pentru acțiuni comunitare într-un anumit domeniu. În unele cazuri, acestea reprezintă o urmare firească a unei Cărți Verzi (Green Paper) publicată anterior cu scopul de a stimula o dezbatere la nivel european. Atunci când o Carte Albă este primită favorabil de către Consiliul European, ea poate determina un program de acțiune al Uniunii Europene în domeniul respectiv. (Sursa: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/white_paper_en.htm)

Cartea Verde (Green Paper) – este un tip de document publicat, de regulă, de Comisia Europeană pentru a stimula dezbateri cu privire la teme de interes la nivel european. Prin acest tip de document, părțile interesate și actorii relevanți (instituții sau indivizi) într-un domeniu sunt invitați să participe la un proces de consultări și dezbateri pe baza propunerilor avansate. Uneori, rezultatele acestor consultări se constituie în

inițiative legislative care sunt ulterior descrise în Cărți Albe (White Papers). (Sursa: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/green_paper_en.htm)

Creditele transferabile – reprezintă o modalitate formală de recunoaștere a cantității de efort/a muncii depuse de o persoană pentru a absolvi cu succes o unitate curriculară (curs, laborator, seminar etc.) a unui program de studii/de învățare. Cel mai cunoscut sistem de credite este European Credit Transfer System (ECTS).

Domeniul de studii universitare – reprezintă o formă administrativă de ordonare a programelor de studii în funcție de ramura de știință căreia îi aparțin.

Ethos – un set de valori, norme, atitudini și comportamente asociate care au o specificitate instituțională și/sau culturală .

Foresight-ul – reprezintă un proces sistematic și participativ de colectare a cunoașterii despre viitor și de construcție a unor viziuni pe termen mediu și lung, proces menit să slujească deciziilor din prezent și să mobilizeze acțiunea colectivă (Sursa: <http://forlearn.jrc.ec.europa.eu/index.htm>)

Guvernanța universitară – reprezintă totalitatea aranjamentelor structurale și funcționale și a proceselor aferente la nivel de instituție prin care universitățile își derulează activitățile. (Sursa: adaptare după Michael Shattock, *Managing Good Governance in Higher Education*, Open University Press, 2006, p. 1)

Instituțiile de învățământ superior (IIS) – reprezintă acele instituții sau organizații care furnizează programe educaționale de nivel superior. În contextul sistemului românesc de învățământ superior, nu există o diferențiere clară între IIS și universități, nici din punct de vedere

legislativ, nici din punct de vedere al utilizării denumirii. În alte state, spre exemplu Irlanda sau Marea Britanie, denumirea de „universitate” este protejată prin acte normative și restrânsă la un grup de instituții cu tradiție în domeniul învățământului superior și al cercetării științifice.

Învățarea pe întreg parcursul vieții (IPV) – reprezintă totalitatea activităților de învățare formală, non-formală și informală care se produc de-a lungul întregii vieți, în scopul îmbunătățirii cunoștințelor, abilităților și competențelor dintr-o perspectivă multiplă, personală, civică, socială sau ocupațională. (Sursa: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0678:FIN:EN:PDF>)

Politica publică – este o rețea de decizii legate între ele privind alegerea obiectivelor, a mijloacelor și a resurselor alocate pentru atingerea obiectivelor în situații specifice.

Procesul Bologna – reprezintă o denumire convențională pentru procesul – bazat pe participare voluntară și cooperare – de reformă a sistemelor de învățământ superior din aria geografică europeană extinsă, proces ce a urmat semnării în anul 1999 a „Declarației de la Bologna” de către miniștrii educației din 29 de state. Ulterior, la interval de doi ani, au avut loc întâlniri la nivel ministerial în cadrul cărora au fost agreeate și adoptate Recomandări specifice pe baza celor șase direcții principale de reformă agreeate inițial. Acestea sunt: adoptarea unui sistem de diplome ușor de înțeles și comparat; adoptarea unui sistem de învățământ superior bazat pe două cicluri (universitar și postuniversitar); implementarea unui sistem de credite de studii transferabile (după modelul ECTS); promovarea mobilității prin înlăturarea obstacolelor din calea liberei circulații a persoanelor; promovarea cooperării europene în domeniul asigurării calității;

promovarea dimensiunii europene a învățământului superior.

Programul de studii universitare – reprezintă un grup de unități curriculare de predare, învățare, cercetare, aplicații practice și evaluare, planificate astfel încât să ducă la o calificare universitară certificată printr-o diplomă și printr-un supliment de diplomă. (Sursa: Legea Educației Naționale, art. 137 (1))

Universitatea – este un tip de instituție de învățământ superior care are acreditarea legală de a emite diplome de studii de nivel academic / universitar atât pentru ciclul universitar, cât și pentru cel post-universitar într-o multitudine de domenii sau ramuri ale științei și în cadrul căreia se derulează și activități de cercetare științifică. În contextul sistemului românesc de învățământ superior, nu există o diferențiere clară între IIS și Universități, nici din punct de vedere legislativ, nici din punct de vedere al utilizării denumirii. În alte state, spre exemplu Irlanda sau Marea Britanie, denumirea de „universitate” este protejată prin acte normative și restrânsă la un grup de instituții cu tradiție în domeniul învățământului superior și al cercetării științifice.

Anexa 3

Lista acronimelor

ACPART – Agenția Națională pentru Calificările din Învățământul Superior și Parteneriatul cu Mediul Economic și Social

ANCS – Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică

ARACIS – Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior

CNATCDU – Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Certificatelor și Diplomelor Universitare

CNCS – Consiliul Național al Cercetării Științifice

CNDI – Consiliu Național pentru Dezvoltare și Inovare

CNFIS – Consiliu Național pentru Finanțarea Învățământului Superior

DOCIS – “Dezvoltarea unui sistem operațional al Calificărilor din învățământul superior din România”, proiect strategic cofinanțat de Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 și de Guvernul României

ELLI – Indexul european privind educația continuă (European Lifelong Learning Indicators)

EQF – Cadrul European al Calificărilor (European Qualifications Framework)

FSE – Fondul Social European

IIS – Instituții de învățământ superior

IPV – Învățarea pe întreg parcursul vieții (Lifelong Learning)

LEN – Legea Educației Naționale

MECTS – Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului

PIB – Produsul Intern Brut

POS CCE – Programul Operațional Sectorial “Creșterea Competitivității Economice”

POS DRU – Programul Operațional Sectorial “Dezvoltarea Resurselor Umane”

TIC – Tehnologia Informației și Comunicațiilor

UEFISCDI – Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării